

ÜNİTE 2: YERYÜZÜNDE YAŞAM

1- DÜNYA KAĞIT ÜZERİNDE

A-HARİTALAR

KAZANIM

1.Farklı ölçeklerde çizilmiş haritalardan yararlanarak ölçek değiştiğinde haritanın değişen özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.

Önemli Bilgiler

Harita: Yeryüzünün tamamının ya da bir bölümünün *kuş bakışı* görüntüsünün *belli bir oranda küçültülerek düzlem* üzerine aktarılmasına **harita** denir. Harita ile uğraşan bilim dalı ise **kartoğrafya**dır. Haritalar gerçeği tam olarak yansıtmayan çizimlerdir. Gerçeğe yakın görünüm sergilerler. Harita çizimlerinde hatalar (alan, uzunluk ve şekil bozulmaları) meydana gelir.

İnsanlar ilk çağlardan itibaren, çeşitli amaçlarla haritalardan yararlanmışlardır. Günümüzde ise arazi düzenlemeleri, barajların ve fabrikaların yapılacağı alanların seçimi, yerleşim alanlarının çeşitli ihtiyaçlarının düzenlenmesi ve ekim yapılacak, sulanacak arazilerin belirlenmesi gibi amaçlarla haritalar kullanılmaktadır.

2500 Yıl önceki dünya haritası

Herodot Tarafından Çizilen Dünya Haritası

MÖ 484-424 yılları arasında yaşayan tarihçi Herodot, coğrafya ile de ilgilenmiş ve yerin şeklini oval bir düzlem varsayarak topladığı bilgiler ve okuduğu kitaplardan yararlanarak bir dünya haritası çizmiştir.

Bugün coğrafi koordinat sisteminin elemanları olan enlem ve boylam kavramları Herodot'un bu haritasına dayanmaktadır. Herodot'un haritasında dünya üç büyük kara parçasından oluşuyordu: Avrupa, Asya ve Libya (Afrika). Haritada Hazar Denizi ilk defa bir iç deniz olarak gösterilmiştir.

Harita 2.1: Herodot'un çizdiği harita

Plan: Ölçeği 1/20.000 'den büyük olan çizimlerdir. (Paydası 20.000 'den küçük olan çizimler) Planlar en ayrıntılı haritalardır. Sokaklar, mahalleler, okullar, alışveriş merkezleri, parklar gibi küçük alanlara ilişkin detaylı bilgi verir.

Kroki: Bir yerin *kuşbakışı* görünüşünün belli bir ölçeğe uymadan *kabataslak (gelişigüzel)* şekilde bir düzlem üzerine aktarılmasına kroki denir. Ölçeksiz olduklarından harita değildir. Çoğu zaman bir yerin adresini tarif etmek için kullanılır.

Harita ile krokinin farkı nedir?

KAVRAMLAR	Kuşbakışı (Tepeden görünüm)	Düzlem üzerine aktarma	Ölçek
HARİTA	VAR	VAR	VAR
KROKİ	VAR	VAR	YOK

Lejand (Harita Anahtarı): Haritalarda kullanılan özel işaretlerin ya da sembollerin ne anlama geldiğini gösteren ve genellikle haritaların alt kısmında bulunan tabloya lejant denir. Her haritanın kullanım amacına göre farklı işaretler kullanılır.

Büyük ve Küçük ölçekli haritalar arasındaki fark

1. ÖLÇEKLERİNE GÖRE HARİTALAR		
	Büyük Ölçekli Haritalar	Küçük Ölçekli Haritalar
Ölçeğin paydası	Küçük	Büyük
Küçültme oranı	Az	Fazla
Hata oranı	Az	Fazla
Ayrıntıyı gösterme gücü	Fazla	Az
Harita boyutu	Büyük	Küçük
Gösterilen gerçek alan	Küçük (Türkiye)	Büyüktür (Dünya)
Haritadaki alan	Büyük	Küçük
Gösterilen gerçek uzunluk	Küçük	Büyük
Haritadaki uzunluk	Büyük	Küçük

BUNU KARIŞTIRMAYIN: Haritalardaki küçültme oranına ölçek denir. Ölçeğin paydası ile ölçek arasında **ters orantı** vardır. **Paydadaki değer küçüldükçe ölçek büyürken, paydadaki değer büyüdüğü ölçek küçülür.**

Örneğin; 1/1.000 > 1/10.000 > 1/100.000 > 1/1.000.000

2. KULLANIM AMAÇLARINA GÖRE HARİTALAR

a- Siyasi ve idari Haritalar: Kıtaların, ülkelerin, bölgelerin sınırlarını gösteren haritalar **siyasi** haritalardır. Ülke içindeki il, ilçe, kasaba ve köy gibi idari birimler arasındaki sınırları gösteren haritalara da **idari haritalar** denir

Ortadoğu siyasi haritası

Kaynak: http://www.lib.urens.edu/nap/middle_east_and_asia/middle_east_pol_2003.jpg Uzunluklar, harita ölçeklerine göre sınırları göstermektedir

b- Fiziki Haritalar :Yer şekillerini (dağ, ova, plato, vadi vb.) gösteren haritalardır.

Ege Bölgesi fiziki haritası

Fiziki haritalarda renklendirme yöntemi

RENKLENDİRME YÖNTEMİ	
Yükselti Basamakları (m)	Kullanılan Renkler
0-200	Yeşil
200-500	Açık Yeşil
500-1000	Sarı
1000-1500	Turuncu
1500-2000	Açık Kahverengi
2000 ve üzeri	Koyu Kahverengi

d) Renklendirme Yöntemi

- Fiziki haritalarda renk yükselti basamaklarını gösterir.
- İzohips (eşyükselti) yönteminden sonra en yaygın kullanılan yöntemdir.
- Karalar üzerinde yeşil, sarı ve kahverengi yükseltiyi gösterir.
- Denizlerde ise mavi ve tonları derinliği gösterir.

Fiziki haritalarda kabartma yöntemi

c- İklim Haritaları: Dünya üzerinde görülen çeşitli iklim tiplerinin gösterildiği haritalardır.

Türkiye İklimler Haritası

d-Beşeri ve Ekonomi Haritaları: Ekonomik (hayvancılık, tarım, sanayi, turizm, ticaret vs.) ve beşeri özelliklerin (göç, nüfus dağılışı vs.) dağılışı gösteren haritalardır.

Türkiye Nüfus Yoğunluğu Haritası

- Nüfus, göç, yerleşme, tarım, hayvancılık, sanayi, turizm v.b. dağılışı gösteren haritalardır.

3.3 Nüfus yoğunluğu (km²'ye düşen kişi sayısı)
Population density (person per square km)

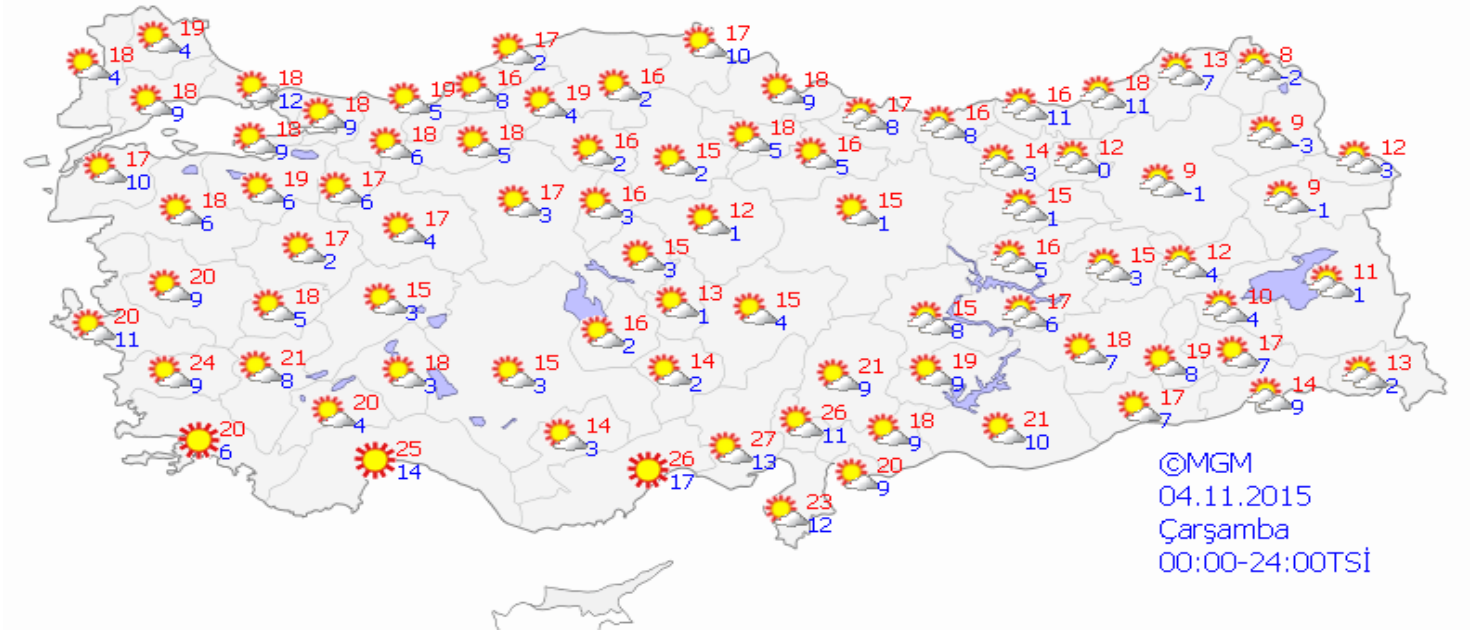
23.03

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2010 sonuçlarına göre hazırlanmıştır.
Prepared according to the results of Address Based Population Registration System 2010

24

e-Özel Haritalar: Sadece belli meslek gruplarına ait bilgileri gösteren haritalardır. Bu tür haritalar herhangi bir konuyu detaylarıyla gösteren, dolayısıyla uzmanlaşma isteyen haritalardır. Örneğin; Jeoloji, Meteoroloji, Deprem, Toprak vb gibi haritaları kapsar.

Türkiye Meteoroloji Haritası (4 Kasım 2015)

Ö L Ç E K L E R

Kesir Ölçek

Grafik (Çizgi) Ölçek

Ölçek: Haritadaki küçültme oranına **ölçek** denir. Ölçek, harita uzunluğu ile gerçek uzunluğun birbirine oranıdır.

a-Kesir Ölçek: Haritalarda uygulanan küçültme oranı kesirle ifade edilir. Kesir ölçekte pay daima 1 ile gösterilir. 1/100 000, 1/2 000 000 gibi paydadaki sayı, çizimin ne kadar küçültüldüğünü ifade eder.

NOT: Kesir ölçeklerde, ölçek ile ölçek paydası arasında ters orantı vardır. Ölçeğin paydası büyüdükçe ölçek küçülür, ölçek paydası küçüldükçe ölçek büyür.

1- KESİR ÖLÇEK

- Küçültme oranı kesirlerle ifade edilen ve haritada en çok kullanılan ölçektir.
- 1/10.000,
- 1 :10.000 şeklinde gösterilir

$$\text{Ölçek} = \frac{6 \text{ cm}}{90 \text{ km}} = \frac{1 \text{ cm}}{15 \text{ km}} = \frac{1}{1.500.000}$$

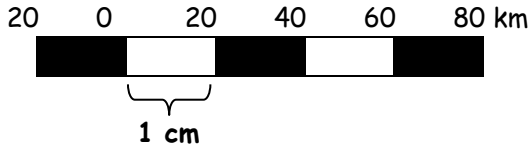
1:10.000
1:100.000
1:1.000.000
1:10.000.000
1:100.000.000

Payda büyüdükçe

Ölçek Küçülür

Ölçek ve Payda arasında ters orantı

b-Çizgi Ölçek: Küçültme oranının çizgi şeklinde gösterildiği ölçeklerdir. Eşit aralıklara bölünmüş olan çizgi üzerinde, aralıkların gerçekte ne kadar uzaklığa eşit olduğu belirtilir.

Yanda verilen çizgi ölçekte 1 cm lik yer gerçekte 20 km yi göstermektedir. Çentikler arası 1 cm dir.

b. Çizgi Ölçek

Çizgi ölçek kesir ölçeğe göre çok daha pratik ve kullanışlıdır.

Harita üzerinde iki nokta arası kuş uçuşu mesafenin kolayca bulunmasını sağlar.

PEKİŞTİRME SORULARI

5

2008 SBS

Öğretmeni Ayşe'ye, Türkiye'nin yer şekilleri ile ilgili araştırma ödevi verip, belirlediği dağ ve akarsu isimlerini listelemesini istemiştir. Ancak öğretmeni 1:500.000 ölçeğindeki Türkiye fiziki haritasından yararlanan Ayşe'nin listesindeki isim sayısını az bulmuştur.

1

Buna göre, Ayşe'nin ödevine daha fazla dağ ve akarsu ismi yazabilmesi için aşağıdaki hangi ölçeğe sahip Türkiye fiziki haritasına bakması gerekir?

A) 1: 100.000

B) 1: 600.000

C) 1: 800.000

D) 1: 10.000.000

1998 PYBS

I- Bir yerin kuş bakışı görünüşünün çizilmesi

II- Kaba taslak çizim olması

III- Gerçek uzunlukların belli bir oranda küçültülmesi

2

Yukarıdakilerden hangileri, krokilerin özelliklerindendir?

A) I - II

B) I - III

C) II - III

D) I - II - III

CEVAP : A

CEVAP : A

2007 PYBS

3

Aynı boyutlardaki (ebatta) kâğıtlara çizilen haritalardan hangisinin ölçeği daha büyük olur?

- A) Marmara Bölgesi'nin
- B) Asya Kıtası'nın
- C) Ankara ilinin
- D) Dünya'nın

CEVAP : D

2011 PYBS

4

Aşağıda isimleri verilen fiziki haritaların hangisinde gösterilen alan daha büyüktür?

- A) Asya Kıtası
- B) Karadeniz Bölgesi
- C) Türkiye
- D) Ankara

CEVAP : A

2010-2011 YILI AÇIK ÖĞRETİM ORTAOKULU

2. DÖNEM 2. OTURUM SINAVI

5

Yolların, yerleşim merkezlerinin, yer şekillerinin ayrıntılı olarak gösterildiği harita, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Planlar
- B) Küçük ölçekli haritalar
- C) Orta ölçekli haritalar
- D) Büyük ölçekli haritalar

CEVAP : A

2012-2013 YILI AÇIK ÖĞRETİM ORTAOKULU

3. DÖNEM 1. OTURUM SINAVI

6

Aşağıdaki ölçeklerden hangisinin kullanıldığı haritada, yerleşim yerleri daha ayrıntılı gösterilir?

- A) 1/40 000
- B) 1/90 000
- C) 1/170 000
- D) 1/1 100 000

CEVAP : A

2015 PYBS

Harun proje ödevi olarak yaşadığı bölgenin haritasını çizecektir.

7

Aşağıdaki ölçeklerden hangisini kullanırsa büyük bir kağıda ihtiyacı olur?

- A) $\frac{1}{100}$
- B) $\frac{1}{1000}$
- C) $\frac{1}{10000}$
- D) $\frac{1}{100000}$

CEVAP : A

2015 PYBS

- I. Yer şekillerinin özelliklerine
- II. Ekvatora olan uzaklığına
- III. Haritanın ölçeğine

8

Bir haritada ayrıntıları göstermek verilenlerden hangisine bağlıdır?

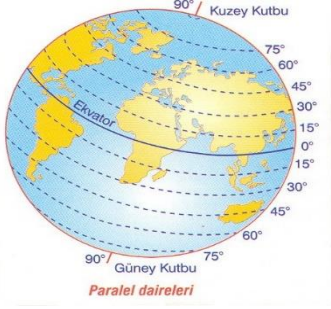
- A) Yalnız II.
- B) Yalnız III.
- C) I. ve II.
- D) II. ve III.

CEVAP : B

B-KONUM BELİRLEME (COĞRAFI KOORDİNAT SİSTEMİ)

KAZANIM

2.Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.

COĞRAFI KONUM

Herhangi bir noktanın Dünya'daki yerinin coğrafi koordinatlar (Paralel - Meridyen) ve coğrafi oluşumlar (dağ, ova, plato, akarsu, deniz, kıta vs.) yardımıyla belirlenmesine coğrafi konum denir. Coğrafi konum, **matematik ve özel konum** olmak üzere ikiye ayrılır.

1-Matematik Konum

Matematik Konum: Dünya üzerinde herhangi bir yerin başlangıç meridyenine ve Ekvator'a olan uzaklığıdır. Matematik konum, paralel ve meridyenler yardımıyla belirlenir.

a) Paraleller ve özellikleri

- Ekvator'a 1°lik aralıklarla ve birbirine paralel olarak geçtiği varsayılan hayali çemberlere paralel denir.
- **Ekvator**, kutup noktalarına eşit uzunlukta dünyanın tam ortasından geçtiği varsayılan en büyük paralel dairesidir ve paralellerin başlangıç dairesidir. Dünyayı Kuzey ve Güney Yarım küre diye 2'ye bölen ekvatorun derecesi 0'dır.
- Paralellerin boyları ve yarıçapları ekvator'dan kutup noktalarına gidildikçe küçülür. Kuzey ve Güney kutup noktalarında ise nokta halini alırlar. **(Bu durumun temel nedeni; Dünyamızın küresel-yuvarlak şeklidir)**
- 1° lik aralıklarla çizilen paralel dairelerinin dereceleri ve numaraları Ekvator'un kuzeyine ve güneyine doğru büyür. Bu duruma bakılarak bir yerin Kuzey mi yoksa Güney Yarım kürede mi olduğu belirlenebilir.
- Doğu - batı yönünde uzanan paraleller aynı zamanda Çember olma özelliği gösterirler.
- Birbirleriyle kesismeyen ve birleşmeyen paralel daireleri meridyenleri dik açı ile keserler.
- 90 tanesi Ekvator'un kuzeyinde, 90 tanesi Ekvator'un güneyinde olmak üzere toplam 180 tane paralel dairesi bulunur. Ekvator'un kuzeyindeki paralellere Kuzey paralelleri, güneyindekilere Güney paralelleri denir.
- Ardışık iki paralel dairesi arasındaki uzaklık kuş uçuşu **111 km'dir**. Bu uzaklık ardışık iki paralel dairesi arasında her yerde aynıdır. Bu uzaklıktan yararlanarak kuzey güney doğrultusunda ve aynı meridyen üzerinde bulunan iki nokta arasındaki uzunluk hesaplanabilir.

BUNLARI KARIŞTIRMAYIN: Paralel ile enlem arasındaki fark, enlem bir noktayı ifade ederken paralel ise çemberi ifade eder. Enlemler paralel oluşturabilir ama paralel enlem oluşturamaz. **Aynı paralel dairesi üzerinde; Güneş ışınlarının geliş açısı, Cisimlerin gölge boyu, Dünyanın kendi etrafındaki dönüş hızı, Yerçekimi kuvveti, Gece ve gündüz süresi eşittir.**

b) Meridyenler ve özellikleri

- Bir kutuptan diğer kutba ulaşan, paralelleri dik açıyla kesen hayali yarım çemberlere meridyen adı verilir.
- **Başlangıç meridyeni**, İngiltere'nin Londra yakınlarındaki Greenwich kasabasından geçen 0° (Greenwinch) meridyenidir.
- Kuzey - güney doğrultusunda uzanan meridyenler aynı zamanda yarım daire yaylarıdır.

- 180 tanesi başlangıç meridyeninin doğusunda, 180 tanesi başlangıç meridyeninin batısında olmak üzere toplam 360 tane meridyen yayı bulunur. Başlangıç meridyeninin batısında kalan meridyenlere Batı meridyenleri, doğusunda kalan meridyenlere ise Doğu meridyenleri adı verilir.
- 1° lik aralıklarla çizilen meridyenlerin uzunlukları birbirine eşit olmasına rağmen ardışık **iki meridyen arasındaki kuş uçuşu uzaklık**, Ekvator'dan kutuplara doğru azalır (Bu durumun temel nedeni; Dünyamızın küresel-yuvarlak şeklidir)

BU BİLGİYİ UNUTMAYIN: Ardışık iki meridyen yayı arasındaki mesafe sadece Ekvator üzerinde 111 km iken kutup noktalarına gidildikçe mesafe azalır. Ülkemiz arasında ise bu mesafe yaklaşık 85-86 km ye düşer. Kutuplarda ise dünyamızın küresel şeklinden dolayı 360 meridyen birleşir.

- 180° meridyeni, **Tarih Değiştirme Çizgisi** olarak kabul edilmiştir.
- Aynı meridyen üzerindeki bütün noktalar, güneşin karşısından aynı anda geçtiklerinden dolayı bu noktaların yerel saatleri aynıdır. Ardışık iki meridyen arasında 4 dakikalık zaman farkı bulunur.

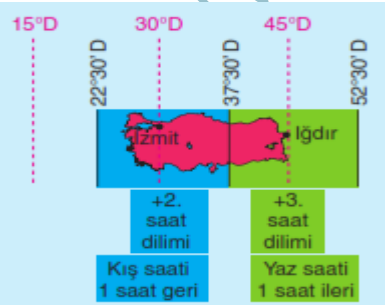
İK NOKTA ARASINDAKİ YEREL SAAT FARKI NASIL HESAPLANIR?

1- Ardışık iki meridyen arası 4 dakika olduğunu unutmayın.

2- Sonra da verilen yerler arasındaki meridyen farkını bulunuz. Meridyenlerin her ikisi de Doğu Yarım Küre'de veya Batı Yarım Küre'de ise verilen meridyenlerin farkını alın ve 4 ile çarpın. Lakin verilen meridyenlerin birisi Doğu Yarım Küre'de diğeri Batı Yarım Küre'de ise her iki meridyenin farkını bulmak için derecelerini toplayıp 4 ile çarpın.

3- Doğudaki noktalarda Batı'ya göre güneş daha önce doğduğu için **yerel saat Doğu'da daima daha ileridir**.

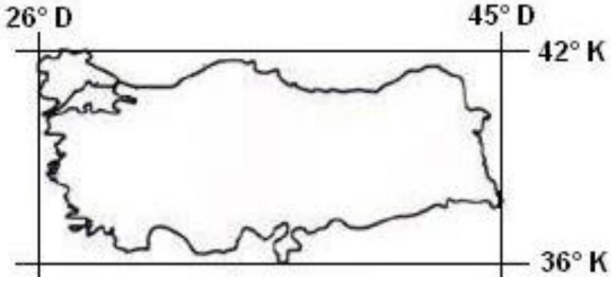
EK BİLGİ VE AÇIKLAMA: Türkiye, kış saati uygulaması ile 2. saat diliminde yer alan ve bu saat diliminin ulusal saat ayar meridyeni durumundaki İzmit'ten geçen meridyenin (30° Doğu) yerel saatini ulusal saat olarak kullanır. Yazın ileri saat uygulaması olarak 3. saat diliminin ulusal saat ayar meridyeni durumundaki Iğdır'dan geçen meridyenin (45° Doğu) yerel saatini ulusal saat olarak kullanmaktadır.

Geoid: Dünya'nın kutuplardan basık Ekvatordan şişkin kendine özgü şekline geoid denir. Bu şeklin sonucunda; **Ekvator'un boyu tam bir meridyenin boyundan büyüktür**.

Kutup: Yeryuvarlığının ekseninin her bir ucuna kutup denir. Dünya'nın Kuzey ve Güney olmak üzere iki kutbu vardır.

A-Türkiye'nin Matematiksel Konumunun Sonuçları:

Ülkemiz; 36°-42°kuzey paralelleri ile, 26°-45° doğu meridyenleri arasında yer alır. Bu durum Türkiye'nin Matematik Konumu olarak tanımlanır.

- 1- Güneyden kuzeye doğru gidildikçe güneş ışınlarının geliş açısının küçülmesine bağlı olarak sıcaklık azalır. Buna bağlı olarak da güneyden kuzeye doğru gidildikçe deniz suyu tuzluluğu azalır. Denizlerimizin tuzluluk oranlarının fazla olandan az olana doğru sıralaması; Akdeniz > Ege Denizi > Marmara Denizi > Karadeniz
- 2- Kuzeyden esen rüzgarlar, kutup kaynaklı geldiği için soğuktur ve sıcaklığı düşürür; güneyden esen rüzgarlar ise ekvator kaynaklı geldiği için sıcaktır ve sıcaklığı artırır.
- 3- Türkiye, Orta Kuşakta yer almasından dolayı dört mevsimi belirgin olarak yaşayan ülkeler arasındadır.
- 4- Doğudaki yerlerin yerel saati Batı'dakine göre daha ileridir. Örneğin başkent Ankara'nın yerel saati Denizli ilimize göre daha ileridir. Mesela Ramazan ayında bunları açıkça görürüz.
- 5- Ülkemizin en batısı ile en doğusu arasında 19 meridyen farkının olmasına bağlı olarak 76 dakikalık zaman farkı vardır.

UYANIK OLUN:

Enlem: Yeryüzündeki bir noktanın Ekvator'a açısal uzaklığıdır. Enlem derece (°) dakika (') ve saniye (") cinsinden ifade edilir. Örneğin Ankara; 39° 56' 25" Kuzey enleminde. Enlem ile paralel birbirinin yerine kullanılsa da dünyada sayısız enlem varken, paralel 180 adettir.

Boylam: Yeryüzündeki herhangi bir noktanın Başlangıç meridyenine açısal uzaklığıdır. Boylam, derece (°) dakika (') ve saniye (") olarak ifade edilir. Örneğin Ankara; 32° 49' 54" Doğu boylamındadır. Boylam, sadece yerel saatler ve matematik konum belirlemede etkilidir. Boylam ile meridyen birbirinin yerine kullanılsa da dünyada sayısız boylam varken, meridyen 180 adettir.

1-Özel Konum

Özel Konum: Bir yerin okyanuslara, diğer kıtalara, komşusu olan ülkelere, petrol bölgelerine, önemli ticaret yollarına göre konumuna özel konum denir.

B-Türkiye'nin Özel Konumu Ve Sonuçları

- 1-Üç tarafı denizlerle çevrili, yer şekilleri bakımından çeşitli olan ülkemiz Anadolu ve Trakya olmak üzere iki yarımadadan oluşur
- 2-Türkiye Avrupa'dan iki (Yunanistan ve Bulgaristan), Asya'dan ise altı devletle (Suriye, Irak, İran, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan) komşudur.

3-Dünya petrollerinin %60' ının çıkarıldığı Ortadoğu ülkelerine oldukça yakındır.

4- 60'dan fazla maden çeşidi, zengin su kaynakları, 80 milyona yaklaşan nüfusu ve gelişmekte olan ekonomik gücü ile stratejik önemi artmıştır.

5-Türkiye'nin ortalama yükseltisinin batıdan doğuya doğru gittikçe artmasına paralel olarak,

a) Sıcaklık değerleri batıdan doğuya gittikçe azalır.

b) Karasallık değerleri batıdan doğuya gittikçe artar.

c) Fiziki haritalarda batıdan doğuya gittikçe yeşil ve sarı renkler yerini genellikle Kahverengiye bırakır.

6. Türkiye'de dağlar, genellikle Doğu-Batı yönünde uzanmaktadır. Buna bağlı olarak özellikle Karadeniz ve Akdeniz'de "denizel ılıman iklim" iç kısımlara fazla sokulamaz. Aynı zamanda doğu batı yönünde ulaşım kolaylıkla sağlanırken, Kuzey güney yönünde ise bazı geçitlerden faydalanılarak sağlanabilir.

7-İstanbul ve Çanakkale boğazı gibi dünya ticaretinde çok önemli yeri olan iki kritik boğaza sahiptir.

KITALAR VE OKYANUSLAR:

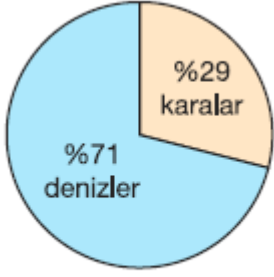
Kıta: Kendine bağlı olan adalarla, etrafı denizlerle ve okyanuslarla çevrili olan büyük kara parçalarına denir.

Dünya üzerinde 7 adet kıta vardır; **Asya, Kuzey Amerika, Güney Amerika, Afrika, Antartika, Avrupa ve Avustralya (Okyanusya)**

- **Asya:** Gerek yüzölçüm (alan) gerekse nüfus bakımından 1. Sırada olan kıtadır.
- **Avrupa:** Ekonomik açıdan en gelişmiş kıtanın **güneyinde Akdeniz, batısında Atlas Okyanusu, Kuzeyinde Kuzey Buz denizi, doğusunda ise Asya kıtası** yer alır.
- **Afrika:** Siyahi kıta olarak da bilinen Afrika kıtasının hem Kuzey Yarım Küre'de hem de Güney Yarım Küre'de toprakları vardır. Kuzeyinde Akdeniz, batısında Atlas Okyanusu, doğusu ve güneyinde Hint Okyanusu ile çevrili olan bu kıta yıllarca güçlü devletlerin sömürgei altında kalmıştır.
- **NOT 1:** Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarına "Eski Dünya Kıtaları" adı da verilir. Türkiye'nin Anadolu toprakları Asya, Trakya toprakları Avrupa kıtasında yer alır.
- **Amerika:** Batısında Büyük (Pasifik) Okyanus, doğusunda Atlas okyanusu bulunan Amerika kıtası Kuzey ve Güney (Latin) Amerika olmak üzere 2'ye ayrılmıştır. Bu kıta önceleri bilinmiyor iken 1492 yılında İtalyan denizci Kristof Kolomb tarafından keşfedildi.
- **Avustralya (Okyanusya):** Yüzölçüm ve nüfus bakımından en son sırada yer alan bu kıtayı 1772 yılında ünlü İngiliz denizci James Cook keşfetti.
- **Antartika:** İnsanın kalıcı olarak yaşamadığı tek kıtadır. Neredeyse tamamı buzlarla kaplı olan bu kıtada son yıllarda bilimsel çalışmalar yapılmaktadır.

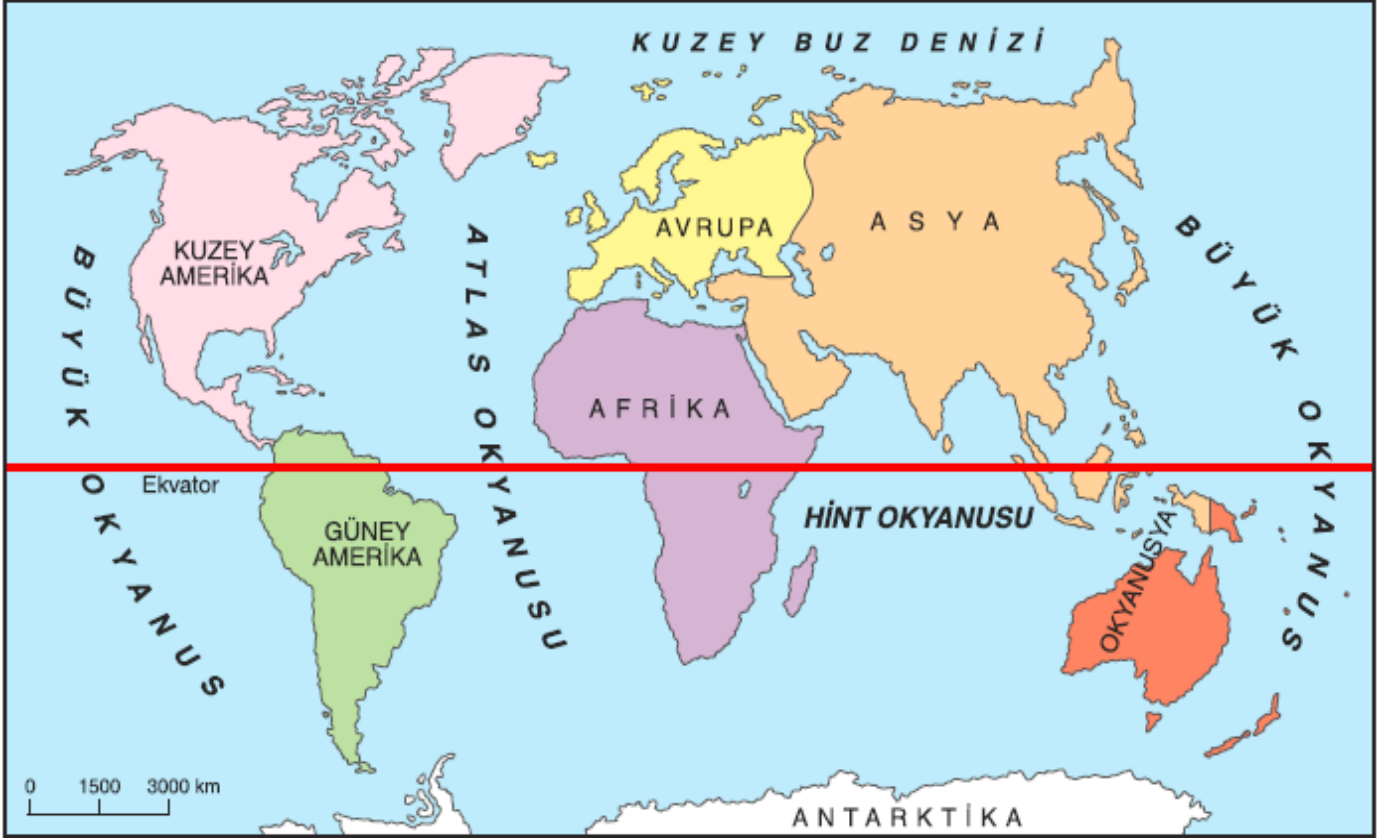
NOT 2: Amerika, Avustralya ve Antartika kıtalarına "Yeni Dünya Kıtaları" adı verilir.

Okyanus: Kıtalar arasındaki büyük çukurlarda kalan geniş ve derin su kütlelerine okyanus denir. Okyanuslar büyüktür; Büyük (Pasifik) Okyanus, Atlas Okyanusu ve Hint Okyanusudur

Şekil 2.3: Yeryüzündeki kara ve deniz oranları

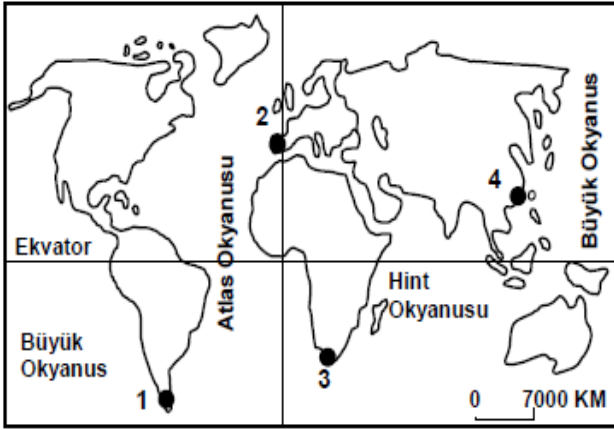
- Dünya yüzeyinin % 71'i Okyanus ve denizlerle, %29'u karalarla kaplıdır.
- Kuzey yarımkürede karalar güney yarımküredekilerden daha fazladır. Bu nedenle Kuzey yarımküre güney yarımküreye göre 2-3 derece daha sıcaktır

Harita 2.6: Dünya üzerindeki karaların ve denizlerin dağılımı

PEKİŞTİRME SORULARI

2008 SBS

1

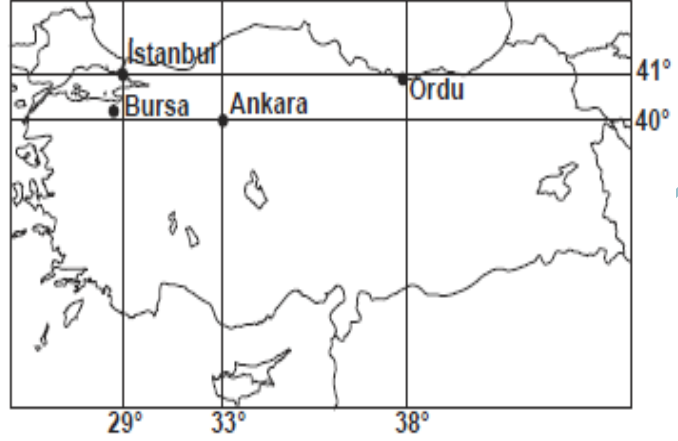
Merhaba ben Zelda, Ekvator'un kuzeyinde Büyük Okyanus'un kıyısında küçük bir sahil şehrinde yaşıyorum. Yaşadığım yer haritada kaç numaralı nokta ile gösterilmiştir?

- A) 1 B) 2 C) 3 D) 4

2009 SBS

2

Bora: Yaz tatilini geçireceğim şehir, 29° doğu meridyeni ile 40° kuzey paralelinin kesiştiği yere en yakın konumdadır.

Bu şehir aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Ordu B) İstanbul
C) Ankara D) Bursa

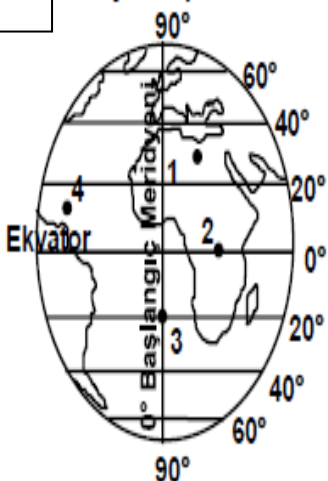
CEVAP: D

CEVAP: D

2002 PYBS

3

Kuzey Kutup Noktası

Güney Kutup Noktası

- A) 1 B) 2 C) 3 D) 4

Yandaki şekil üzerinde numaralandırılarak verilen noktalardan hangisinin matematik konumu kesin olarak söylenir?

4

Aşağıdaki kıtalardan hangisinin Atlas Okyanusu'na kıyısı yoktur?

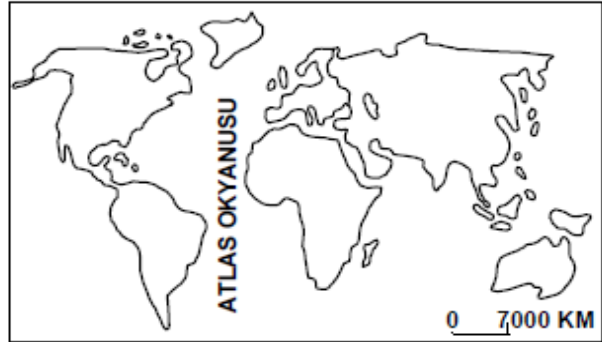
(Yukarıdaki haritadan faydalanılarak)

- A) Amerika
B) Avrupa
C) Okyanusya (Avusturalya)
D) Afrika

CEVAP: C

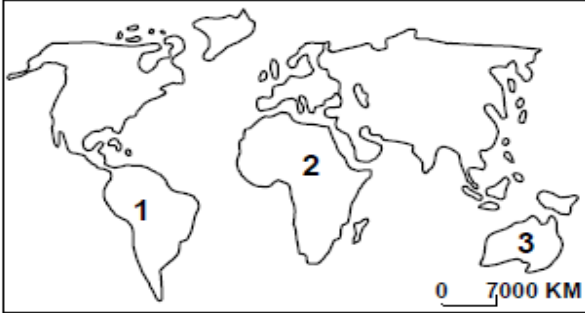
CEVAP: C

DÜNYA HARİTASI

**2007-2008 YILI AÇIK ÖĞRETİM
ORTAOKULU 1. OTURUM
NOT YÜKSELTME SINAVI**

**2008-2009 YILI AÇIK ÖĞRETİM
ORTAOKULU NOT YÜKSELTME 1.
OTURUM SINAVI**

6

Meridyenler için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Ekvatoru dik olarak kesen dairelerdir.
- B) İki ayrı yer arasındaki saat farkını bulmaya yarar.
- C) Meridyenlerin uzunlukları birbirinden farklıdır
- D) Başlangıç meridyeni (0°) Greenwich gözlem evinden geçer.

CEVAP: C

5

Yukarıdaki dünya haritasında numaralandırılarak verilen kıtalar hangi seçenekte doğru sıralanmıştır?

1	2	3
A) G. Amerika	Asya	Okyanusya
B) G. Amerika	Afrika	Okyanusya
C) K. Amerika	Avrupa	Antarktika
D) Asya	Avrupa	Afrika

CEVAP: B

2012 PYBS

7

Aşağıda verilenlerden hangisi Avrupa Kıtası'nın konumuna ait bir özelliktir?

- A) Güneyinde Akdeniz yer alır.
- B) Güney Yarım Küre'de yer alır.
- C) Amerika Kıtası ile sınır oluşturur.
- D) Doğusunda Afrika Kıtası bulunur.

CEVAP: A

**2014-2015 YILI AÇIK ÖĞRETİM
ORTAOKULU 2. DÖNEM SINAVI 1.
OTURUM**

9

"Haritalarda gördüğümüz yatay çizgilereI....., dikey çizgilere deII..... adı verilir."

Verilen cümlede numaralandırılarak boş bırakılan yerlere gelmesi gerekenler, aşağıdakilerin hangisinde doğru verilmiştir?

I	II
A) Meridyen	Paralel
B) Meridyen	Kutup
C) Paralel	Meridyen
D) Paralel	Geoit

CEVAP: C

2013 PYBS

8

Aşağıda verilenlerden hangisi Türkiye'nin konumuna ait bir özelliktir?

- A) Almanya ve İtalya sınır komşularıdır.
- B) Yer şekilleri düz ve sadedir.
- C) Büyük Okyanus kıyısındadır.
- D) Kuzey Yarım Küre'de yer alır.

CEVAP: D

**2014-2015 YILI AÇIK ÖĞRETİM
ORTAOKULU 1. DÖNEM SINAVI 1.
OTURUM**

10

Aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A) En uzun paralel ekvatordur.
- B) Ölçeğin paydası büyüdükçe ölçek küçülür.
- C) Türkiye'de genelde kuzeyden esen rüzgarlar sıcaklığı artırırken, güneyden esen rüzgarlar sıcaklığı düşürür.
- D) Akdeniz ikliminin en belirgin özelliği, yazların sıcak ve kurak, kışların ise ılık ve yağışlı geçmesidir.

CEVAP: C

2- İKLİMLER VE İNSAN YAŞANTILARI

KAZANIM

3. Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak, iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.

Önemli Bilgiler

Dünya coğrafyasında birçok farklı doğal ortam vardır. Kimi yer kızgın kumlarla, kimi yer soğuk ve kalın buzlarla kaplıdır, kimi yerde de sık ve gür ormanlar vardır. Bu çeşitlilik dünyadaki insan yaşamının birbirinden farklı olmasını sağlayan önemli etkenlerdir. Buralarda görülen iklim özellikleri de doğrudan insan yaşamını etkiler

İklim: Belli bir yerde, sıcaklık, nem, yağış, basınç, rüzgâr ve bulutluluk gibi hava olaylarının mevsimlik, yıllık gidişlerinin uzun yıllar boyunca gösterdikleri (en az 30-40 yıl) ortalama duruma **iklim** denir. Bu ortalama durum uzun yıllar içinde çok büyük değişikliğe uğramaz. Örneğin; Ekvatorial iklim her mevsim yağışların görüldüğü ve aylık ortalama sıcaklıkların 20° 'nin altına düşmediği bir iklimdir.

Hava durumu: Sıcaklık, rüzgâr ve yağış gibi hava olaylarının bir yerde gösterdiği kısa süreli değişime de **hava durumu** denir. Örneğin 8 Kasım 2015 Pazar günü Kale ilçemizde gündüz en yüksek sıcaklık 18° ve güneşli bir gün bizi bekliyor.

İklim tiplerini üç bölümde inceleyebiliriz:

A) Sıcak iklimler; Ekvatorial (Tropikal), Muson ve Çöl iklimleri

B) Ilıman iklimler; Akdeniz, Okyanusal (Karadeniz) ve Karasal İklimler

C) Soğuk iklimler; Tundra ve Kutup İklimi

A- ÇÖL İKLİMİ (Kızgın Kumlar)

- Bedevi:** Çölde yaşayan insanlara bedevi denir. Bedeviler zorlu çöl yaşamına alışmışlar ve aşağıdaki fotoğraflarda görüldüğü gibi çölde rahat hareket etmek için uzun ve bol elbiseler giyerek başlarını örtü ile sararlar. **Bedevilerin böyle giyinmelerinin nedeni; Çölün kavurucu sıcaklıklarından ve kum fırtınalarından korunmaktır.** Günümüzde **Libya, Mısır, Suriye, Filistin ve Suudi Arabistan** gibi Arap ülkelerinde bedevilere rastlamak mümkündür. Su kuyuları ve vahalardan su ihtiyaçlarını karşılayan bedevilerin en çok besledikleri hayvan **devedir**. Çadırlarda yaşayan bedevilerin çadırları, özel dokumadan, çölün sıcaklığına ve kum fırtınalarında dayanıklı şekilde yapılmıştır. **Afrika kıtasındaki Büyük Sahra çölü, Dünyanın en büyük çölüdür.**

- **Vaha:** Çölde yer altı suyuyla yeşermiş olan, su bulunan yerlere vaha denir. Çölde vahalar dışında tarım yapılamaz. Son zamanlarda bir kısım bedevilerin yerleşik yaşama geçmesine rağmen genellikle göçebe bir yaşam sürülen çöllerde, çöl şartlarına uyum sağlayan hayvanlar vahalardan beslenir.
- Gece kavrucu sıcaklarla mücadele eden çöldeki bedeviler akşam da kızgın kumlarla ve soğuklarla mücadele ederler. Çünkü nem ve yağış azlığına paralel olarak **çöllerde günlük sıcaklık farkları çok fazladır**. Örneğin gündüz sıcaklıkları 50°-60°'ye kadar çıkan bir yerin gece sıcaklığı 10°-20°'ye kadar düşebilir.
- Çöller, bitki örtüsü bakımından oldukça fakirdir. Çoğunlukla dikenli çalılar ve gövdelerinde su tutma özelliği olan **kaktüsler** görülür.
- Çöl iklimini en iyi tanıtan ürün **hurmadır**.

B- EKVATORAL İKLİM (Sık ve gür Ormanlar)

- Ekvatorial iklimin görüldüğü Endonezya, Malezya, Kenya, Kongo ve Brezilya'nın Amazon ormanları bölgelerinde yılın her ayında ortalama sıcaklıklar **güneş ışınlarının dik ve dike yakın açılarla gelmesine bağlı olarak** hemen hemen birbirine yakındır. (20°-26° arası)
- Neredeyse her gün yağan yağmurların sayesinde gür, sık ve büyük ormanlarla kaplı olan Ekvatorial bölgelerde sayısız kuş, hayvan ve bitki türü vardır.
- Sıcaklık, yağış ve ormanlar bölge halklarının geçim kaynaklarını da belirler. Özellikle Endonezya halkının temel geçim kaynakları; Tarım, balıkçılık ve ormancılıktır.
- Ülkede tarım alanlarının çoğunda sıcaklık ve bol nem isteyen çeltik (piringç) tarımı yapılır. Çeltiğin bol bulunmasına bağlı olarak Ekvatorial mutfaklarının vazgeçilmez ürünü piringçtir.
- Bu iklim tipi hem güneş ışınlarının dik ve dike yakın açılarla gelmesi hem de nem ve yağış fazlalığına paralel olarak **günlük ve yıllık sıcaklık farklılıklarının en az olduğu** iklimdir.
- Yıl boyunca yüksek sıcaklık ve bol yağış nedeniyle bütün yıl yeşil kalan 40-50 m uzunluğundaki ağaçlardan oluşan tropikal yağmur ormanları doğal bitki örtüsüdür.
- Ekvatorial iklimin tanıtıcı ürünleri; **Çeltik (piringç) Kahve, kakao, kauçuk, ananas, muz, kivi, şeker kamışı, Hindistan cevizidir**.

Tehlikenin farkında mısınız?

Endonezya, ormanların en çok yok edildiği ülkelerden biridir. Geçim sıkıntısı çeken çiftçiler ağaçları keserek kendilerine tarla açarlar. Ancak bu açtıkları tarlalarda birkaç yıl tarım yapabilirler. Çünkü birkaç yıl sonra hızla büyüyen otlar ve ağaçlar tarım ürünlerine zarar verir. Çiftçiler sürekli bu otlarla uğraşmak zorunda kalırlar. Ağaçların kesilmesi, ormanların yok edilmesi aslında çok daha büyük zararlara yol açar. Ormanlarda yaşayan hayvan ve bitki türlerinin neslinin yok olmasına, azalmasına neden olur.

BORNEO, SIRLARIYLA BİRLİKTE YOK OLUYOR!

Endonezya'da meydana gelen yıllık orman tahribatı Hollanda topraklarının yarısı kadar.

Doğal Hayatı Koruma Vakfı, yarısı Endonezya, yarısı Malezya'ya ait Borneo Adası'nda, son on yılda 361 yeni canlı türü keşfedildiğini açıkladı. Bunların arasında, yeni kedi balığı ve on santimetreye ulaşan dev hamam böceği, ayrıca 259 böcek, 50 bitki, 30 balık, 7 kurbağa, 6 kertenkele, 5 yengeç, 2 yılan ve bir kara kurbağası türü var. Borneo'nun Kayıp Dünyası isimli rapora göre adanın tam kalbinde yer alan sık ormanlarla kaplı bölgede daha pek çok tür bulunabilir. Ancak ada-daki orman örtüsü tahrip edildiği için keşfedilmemiş bu türler tehdit altında!

Çünkü ada, dünyanın artan kereste, palmiye yağı, kauçuk ve kâğıt ihtiyacını karşılayan en önemli kaynaklardan biri. 1996 yılından bu yana Endonezya'daki orman tahribatı yıllık iki milyon hektara çıktı. Doğal Hayatı Koruma Vakfı, dünya yüzünde orangutan, fil ve gergedanın bir arada yaşadığı iki yerden biri olan 220 bin kilometrekarelik yağmur ormanının korunması için çalışmalarını sürdürüyor.

İnternet haberi, 1 Mayıs 2005 (Düzenlenmiştir.)

C- KUTUP-TUNDRA İKLİMİ (Donmuş Topraklar)

- Kutup ikliminin hakim olduğu Kuzey Kutbu, Grönland adası, Kuzey Asya, Kanada'nın Kuzeyi ve Antartika kıtasında güneş ışınları çok eğik ve dar açılarla geldiği için sıcaklıklar oldukça düşüktür.
- Kış mevsimi çok uzun ve soğuk geçerken; yazlar ise çok kısa ve serin geçer. Kış sıcaklıkları -60° , yaz sıcaklıkları maksimum 10° 'ye kadar olan bu iklimde günlük ve yıllık sıcaklık farkları çok fazladır. Yağışlar çok az görüldüğü için kurak bir iklimdir.
- Tundra ikliminde yılın büyük bir bölümü toprak donmuştur. Kısa yaz mevsiminde karların erimesiyle toprağın üst kısmı çözülür ve bataklığa dönüşür. Bu bataklıklarda bodur çalı, otlar ve yosunlardan oluşan "tundra bitkileri" yetişir.
- En önemli geçim kaynakları **avcılık ve balıkçılık** olan Eskimolar soğuklardan korunmak için kürkler ve kalın giysileri tercih ederler. Ayrıca **ayı** ile buzları kırdıkları denizlerden **fok ile balina** avlayan Eskimolar, balina ile fok balıklarının neslinin tükenmesine neden olabilmektedirler.
- Soğuğa dayanıklı evler yapan Eskimoların bir kısmı ise geleneksel buz evlerinden olan "**iglo**"larda yaşarlar.
- Ulaşımını kar motosikletleri ve en önemlisi de köpeklerin çektiği kızaklarla sağlayan Eskimolar
- Nerdeyse toprak bütün yıl boyunca donmuş haldedir. Bu yüzden tarım yapmak mümkün değildir. Bu yüzden taze sebze ve meyve ihtiyaçlarını başka ülkelerden satın alarak (ithalat) karşılar.

PEKİŞTİRME SORULARI

2009 SBS

1

Resimde gösterilen yerin aşağıdaki iklim bölgelerinden hangisinde yer aldığı söylenemez?

- A) Akdeniz iklimi B) Muson iklimi
C) Ekvatorial iklim D) Kutup iklimi

CEVAP : D

2013-2014 YILI AÇIK ÖĞRETİM
ORTAOKULU 2. DÖNEM 1. OTURUM
SINAVI

3 Verilen resim, aşağıdaki iklim tiplerinden hangisine ait olabilir?

- A) Step B) Tundra
C) Karasal D) Muson

CEVAP : D

2012 PYBS

2

Aşağıda verilen resim, haritada numaralandırılarak gösterilen alanlardan hangisiyle ilişkilendirilebilir?

- A) 1 B) 2 C) 3 D) 4

CEVAP : C

2014 PYBS

- Sıcaklık yıl boyunca 0°C'nin altındadır.
- Yağışlar az ve kar şeklindedir.
- Toprak sürekli don olduğu için bitki örtüsü yoktur.

4

Yukarıda verilen özellikler harita da taranarak numaralandırılmış yerlerin hangisinde görülür?

- A) 1 B) 2 C) 3 D) 4

CEVAP : C

3- ÜLKEMİZDE İKLİM

KAZANIM

4. Haritalardan ve görsel materyallerden yararlanarak Türkiye’de görülen iklim türlerinin özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.

5. Haritalardan ve görsel materyallerden yararlanarak Türkiye'deki iklim tiplerinin dağılışı, konumun ve yeryüzü şekillerinin rolünü açıklar.

Önemli Bilgiler

Akdeniz, Karadeniz ve Karasal iklim olmak üzere üç farklı iklim tipi görüldüğü ülkemizde dört mevsim de belirgin şekilde yaşanmaktadır. Ayrıca Erzurum'da kar yağarken Antalya'da insanların denize girdiğini çoğu kez televizyonlardan görmüşünüzdür. Peki birbirinden oldukça farklı olan bu 3 iklim tipinin oluşmasında ve dört mevsimin belirgin şekilde görülmesinde etkili olan faktörler nelerdir? Şimdi bu sorunun cevaplarını alacağız.

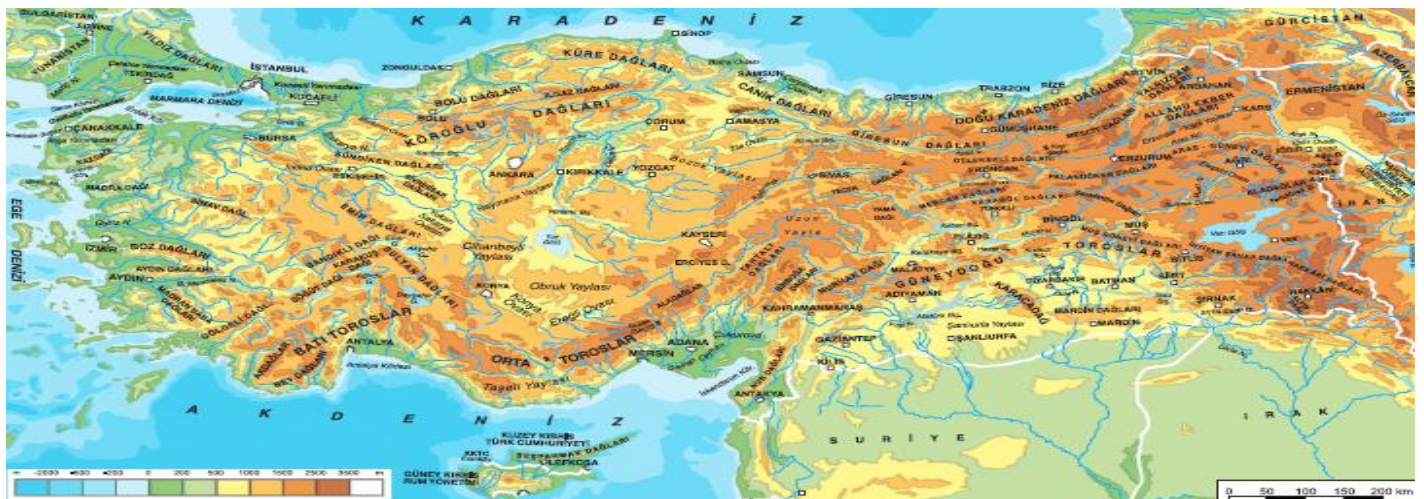

a) Coğrafi konum: Dünyamızın şeklinden dolayı güneş ışınlarının geliş açısının ekvatordan kutuplara doğru daralmasından dolayı sıcaklıklar da buna paralel olarak azalır. Ülkemiz Kuzey Yarım kürede olduğu için, ülkemizin güney kıyılarından kuzey kıyılarına gidildikçe ortalama sıcaklıklar azalır. Türkiye'nin Ekvatora, kutuplara oranla daha yakın olmasından dolayı ülkemiz ılıman iklim kuşağındadır.

b) Üç tarafı denizlerle çevrili bir yarımada olması: Denizin iklimleri ılımanlaştırıcı etkisi vardır. Bu sebeple ülkemizin kıyı kesimlerinde kışlar ılık ve genellikle yağmurlu geçerken, kıyıdan iç kesimlere gidildikçe kış sıcaklıklarının düşmesine paralel olarak yağışlar genellikle kar şeklinde görülmeye de başlar.

c) Dağlarımızın uzanış şekli:

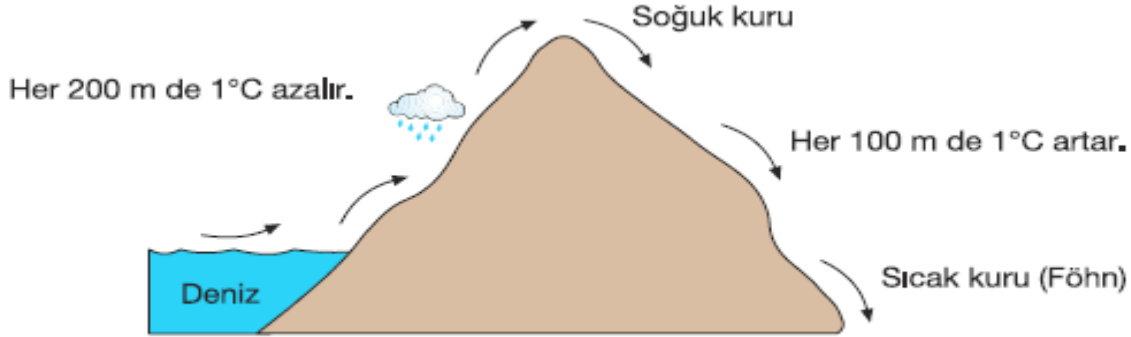
Ülkemizde dağların uzanış şekli, iklim tipini etkiler. Ülkemizde Akdeniz ve Karadeniz Bölgeleri'nde dağlar, kıyıya paralel uzandığı için denizin ılıtıcı etkisi kıyı kesiminde görülür. Dağlar, ılıtıcı etkinin iç kesimlere geçmesine engel olur. Ege Bölgesi'nde ise dağlar kıyıya dik uzandığı için denizin ılıtıcı etkisi, iç kesimlere kadar ulaşabilmektedir.

d) Yükselti:

Yeryüzünde deniz seviyesinden yükseğe çıkıldıkça sıcaklık, her 200 metrede 1°C azalır. Bu nedenle yüksek yerler, deniz seviyesine göre daha soğuktur.

Ayrıca yükselti arttıkça ortalama sıcaklıklar düşer ve kışlar daha sert ve soğuk geçer.

Şekil 2.5: Sıcaklık farkı

e) Bakı:

Yeryüzündeki dağların Güneş'e dönük yüzü, gün içinde daha fazla ısı aldığı için diğer yönler göre daha sıcak olur. Bu nedenle ülkemizde dağların ekvatora (güneye) dönük yamaçları daha sıcak olur.

f) Rüzgarlar: Ülkemize güneyden esen rüzgarlar ekvatorial kaynaklı olduğu için ülkemiz sıcaklığını artırırken; kuzeyden esen rüzgarlar ise kutup kaynaklı olduğu için sıcaklıkları azaltır. Ülkemizde özellikle Doğu Karadeniz ve Toros dağlarında oluşan fön rüzgarları sıcaklıkları her 100 metrede 1° artırır.

Ülkemizde görülen iklim tiplerinin dağılışı

YORUM: Ülkemizin Karadeniz kıyılarına sahip Karadeniz ile Marmara bölgelerinin kıyı kesimlerinde Karadeniz, iç kesimlerinde ise karasal iklim görülür. Akdeniz, Ege ve Marmara bölgelerinin kıyı kesimleri ile güneydoğuda yer alan Gaziantep civarında Akdeniz, iç kesimlerinde ise Karasal iklim görülür. İç Anadolu ile Doğu Anadolu'nun tamamı ile Trakya'nın iç kesimlerinde ise Karasal iklim görülür.

A- KARASAL İKLİM (Bozkır)

- Yazların sıcak ve kurak kışların soğuk ve kar yağışlı geçtiği bu iklim tipi ülkemizde Doğu Anadolu, İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ile Ege Bölgesinin İç Batı Anadolu Bölümü ve Marmara Bölgesinin Trakya Bölümünde görülür.
- İlkbahar yağışlarıyla yeşeren yaz sıcaklıkları ile kuruyan otlardan oluşan "bozkır" bu iklimin karakteristik (tanıtıcı) bitki örtüsüdür.
- Karasal iklim görülen yerler arasında karasallık derecesi bakımından farklılıklar görülmektedir. Örneğin **yükseltinin batıdan doğuya doğru artmasına** bağlı olarak Doğu'ya gidildikçe kışlar daha soğuk ve sert geçer. Özellikle Doğu Anadolu bölgesi karasallığın en şiddetli görüldüğü bölgemizdir.

Ülkemizin kuzeyinde ve güneyinde denize paralel uzanan dağlar, denizin ılımanlaştırıcı etkisinin iç kesimlere ulaşmasını engeller. Bu yüzden iç kesimlerde yazlar çok sıcak ve kurak, kışlar soğuk geçer. Akdeniz kıyısı boyunca uzanan bu sıradağlar Akdeniz ikliminin iç kesimlere geçmesini engeller.

- Buğday, arpa, çavdar, yulaf gibi tahıllar ile şeker pancarı bu iklimin tanıtıcı tarımsal ürünleridir.
- Karasal iklimin görüldüğü alanlarda küçükbaş hayvancılık yapılır. Koyun en çok yetiştirilen küçükbaş hayvandır.
- Genellikle kerpiç (toprak) evler bu iklimin kırsal bölgelerinde yaygın görülür.

Fotoğraf 2.5: Karasal iklimde yaz ve kış

B- AKDENİZ İKLİMİ (Maki)

- Akdeniz, Ege, Marmara bölgesinin kıyı bölgeleri ile Güneydoğu Anadolu'da Gaziantep civarında görülen Akdeniz ikliminde yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlıdır.
- Her mevsim yeşil kalan, kısa boylu ağacık ve ot topluluklarından oluşan "Maki" Akdeniz iklimine özgü bitki örtüsüdür.
- Özellikle yaz mevsiminin sıcak, kurak ve kısmen uzun sürmesi nedeniyle yaz aylarında bu iklimin sahillerine ciddi sayıda yerli ve yabancı turist gelir. (Antalya, Muğla, Aydın, İzmir vb)
- Akdeniz ikliminin görülmesinde denizin ve coğrafi konumun etkisi büyüktür. Hem ekvatora yakın hem deniz kenarında olması bu iklimin sıcaklık ortalamasını yükselten faktörlerdir.
- Zeytin, turuncgiller (turunc, portakal, mandalina, greyfurt ve limon) bu iklimin tanıtıcı tarımsal ürünleridir.

- Özellikle Toros dağlarına uyum sağlamış **kıl keçileri** bu iklimde yapılan bir hayvancılık yöntemidir.
- Akdeniz ikliminin kırsal bölgelerinde genellikle taş evler yaygındır.

Akdeniz ikliminin makileri

Akdeniz ikliminde yaz mevsimi

C- KARADENİZ İKLİMİ (Orman)

- Marmara ve Karadeniz bölgesinin kıyı kesimlerinde görülen bu iklimde yazlar serin, kışlar ılık ve **her mevsim yağış** görülür. Kışın az da olsa kar yağışı görülmekle birlikte genellikle yağış biçimi yağmurdur.
- Yağış ve nem fazlalığına bağlı olarak özellikle Doğu Karadeniz başta olmak üzere bu iklimin etkili olduğu yerlerde "**Orman**" bitki örtüsü vardır.
- **Çay, fındık ve mısır** bu iklimin tanıtıcı tarımsal ürünleridir.
- Meraların (Otlak) olduğu bu iklimde uzun boylu çayırların olmasından dolayı büyükbaş hayvancılık daha çok tercih edilir. Sığır, inek vb.
- Bu iklimin görüldüğü kırsal alanlarda genellikle evler ahşaptan (ağaç) yapılır.

Fotoğraf 2.8: Rize

Fotoğraf 2.9: Gümüşhane

- Dağların Karadeniz sahiline paralel uzanmasına bağlı olarak Karadeniz'e bakan kuzey yamaçlarında tam bir Karadeniz iklimi görülürken; güneye bakan yamaçlarında ise karasal iklim şartları egemen olur. Ayrıca dağların uzanış şekli de denizin ılımanlaştırıcı etkisinin, içerilere girmesine engel olur.

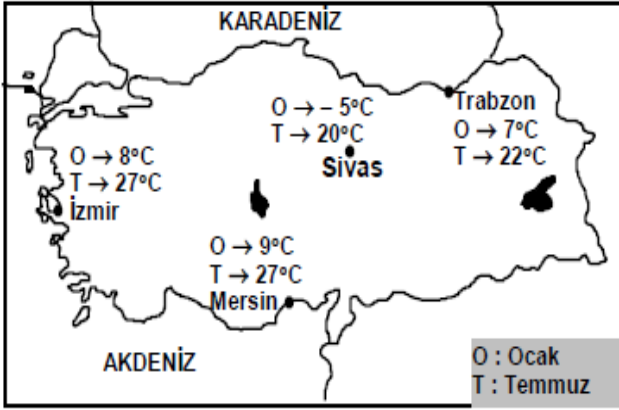
Karadeniz ikliminin ormanları

Karadeniz ikliminde herhangi bir gün

PEKİŞTİRME SORULARI

2008 SBS

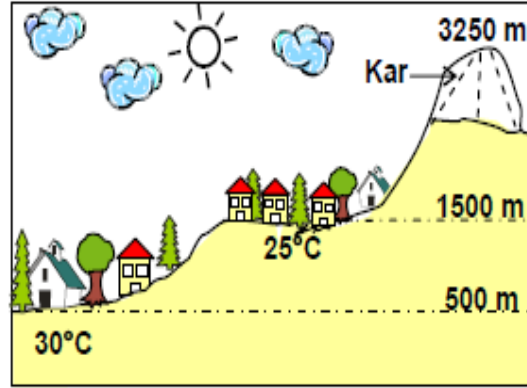
Karasal iklimin özelliklerinden biri de yaz ve kış mevsimleri arasındaki sıcaklık farkının yüksek olmasıdır.

1 Buna göre, haritada gösterilen şehirlerden hangisi karasal iklimin etkisi altındadır?

- A) İzmir
- B) Sivas
- C) Mersin
- D) Trabzon

CEVAP: B

2007 PYBS

Resimde verilen köylerin farklı sıcaklığa sahip olmasındaki temel etken aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Rüzgârlar
- B) Yükseklik
- C) Bitki örtüsü
- D) Güneş ışınlarının geliş açısı

CEVAP: B

1998 PYBS

3 Doğal bitki topluluklarının farklı olduğu iki bölgede, aşağıdaki özelliklerden hangisinin de mutlaka farklı olması beklenir?

- A) Denize yakınlık ve uzaklık
- B) İklim özellikleri
- C) Yeryüzü şekilleri
- D) Toprak yapısı

CEVAP: B

1998 PYBS

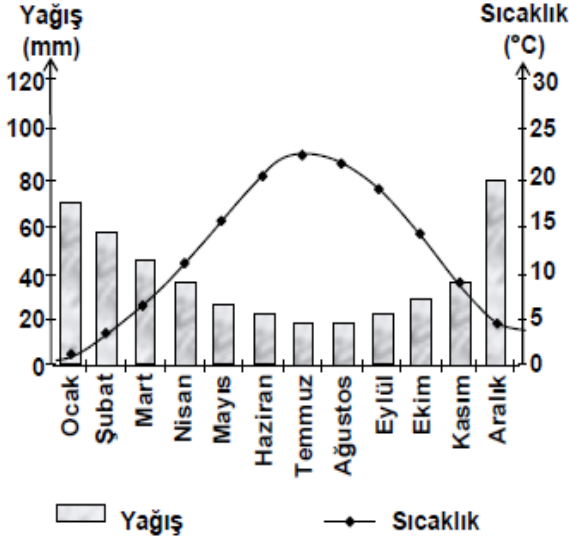
Ülkemizin güneyinde Toros dağları, kuzeyinde ise Kuzey Anadolu dağları yer alır.

4 Bu dağların yerinde ovalar yer alsaydı, aşağıdakilerden hangisinin alanında bir daralma olurdu?

- A) Bozkırların
- B) Tarım alanlarının
- C) Akdeniz ikliminin
- D) Karadeniz ikliminin

CEVAP: A

2007 PYBS

5 Yukarıda yağış ve sıcaklık grafiği verilen yer için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) En fazla yağış sonbahar mevsiminde düşer.
- B) Her mevsim yağış görülür.
- C) En sıcak ayın ortalaması 25 °C yi geçmez.
- D) En soğuk ay Ocak'tır.

6 Bu durum aşağıdakilerden hangisiyle açıklanabilir?

- A) Dağların uzanış şekliyle
- B) Bitki örtüsünün dağılışıyla
- C) Su kaynaklarının dağılışıyla
- D) Doğuya doğru yükseltinin artmasıyla

CEVAP: A

CEVAP: A

2013 PYBS

2013-2014 YILI AÇIK ÖĞRETİM
ORTAOKULU 2. DÖNEM SINAVI 1.
OTURUM

7 Yükselti faktörü göz önüne alındığında haritada verilen merkezlerden hangileri arasında, sıcaklık farkının daha fazla olması beklenir?

- A) Ordu - Ağrı
- B) Ankara - Ağrı
- C) Manisa - Ankara
- D) Gaziantep - Ordu

8 Yazların sıcak ve kurak, kışların ise ılık ve yağışlı geçtiği iklim tipi, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Karasal iklim
- B) Karadeniz iklimi
- C) Akdeniz iklimi
- D) Marmara (Geçiş) iklimi

CEVAP: A

CEVAP: B

4- TARİH BOYUNCA YERLEŞME

KAZANIM

6. Örnek incelemeler yoluyla tarih öncesindeki ilk yerleşmelerden günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur

Önemli Bilgiler

Tarih: Geçmişte yaşamış insan topluluklarının yaşamlarını belgelere dayanarak yer ve zaman göstererek, neden-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen bilim dalıdır

Milat: Güneş yılına göre düzenlenen takvimde Hz. İsa'nın doğumu olarak kabul edilen 0 (Sıfır) Milattır. (başlangıç). Hz. İsa'nın doğumundan önceki tarihler **milattan önce (M.Ö.)**, doğumundan sonraki tarihler ise **milattan sonra (M.S.)** şeklinde belirtilir.

Yüzyıl (Asır): Zamanın 100'er (yüzer) yıllık dönemlerine denir. Milattan (Hz İsa'nın doğumu) itibaren 1. yüzyıl, 2. yüzyıl, 3. Yüzyıl vb olarak adlandırıyoruz.

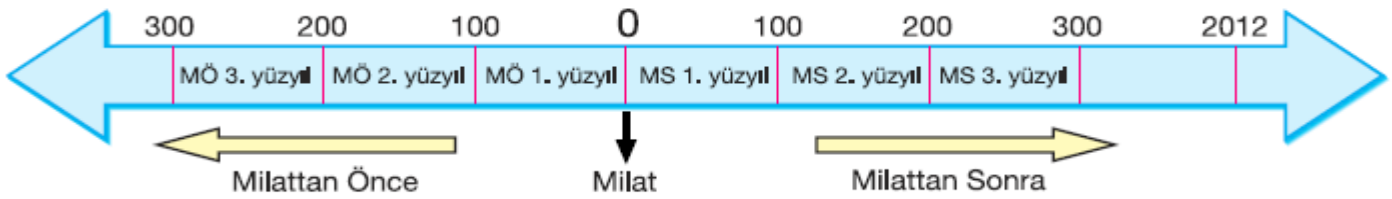
Gelin bir çalışma yapalım:

SORU 1: 1986 yılının Eylül ayında dünyaya teşrif eden Mehmet Öğretmen acaba kaçınıcı yüzyılda dünyaya gelmiştir?

CEVAP 1: Verilen bir tarihin hangi yüzyıla ait olduğunu bulmak için; **son iki basamağını** kapatın ve kalan sayıya 1 (bir) ilave edin. Bu soruyu inceleyecek olursak 1986 tarihinin son iki rakamını sildiğimizde 1986-geriye 19 kalır ve kalan 19 sayısına 1 (bir) ilave edilerek 19+1=20 bulunur. Dolayısıyla Mehmet öğretmen 20. Yüzyılda dünyaya teşrif etmiştir ☺

SORU 2: Kale Özlüce Ortaokulunda okuyan 6. Sınıf öğrencisi Can Ertuğrul 2004 yılında Kale ilçesinin Demirciler mahallesinde dünyaya gelmiştir. Peki Can Ertuğrul kaçınıcı yüzyılda dünyaya gelmiştir?

CEVAP 2: Bu soruyu inceleyecek olursak 2004 tarihinin son iki rakamını sildiğimizde 2004-geriye 20 kalır ve kalan 20 sayısına 1 (bir) ilave edilerek 20+1=21 bulunur. Dolayısıyla Can Ertuğrul 21. Yüzyılda dünyaya gelmiştir ☺

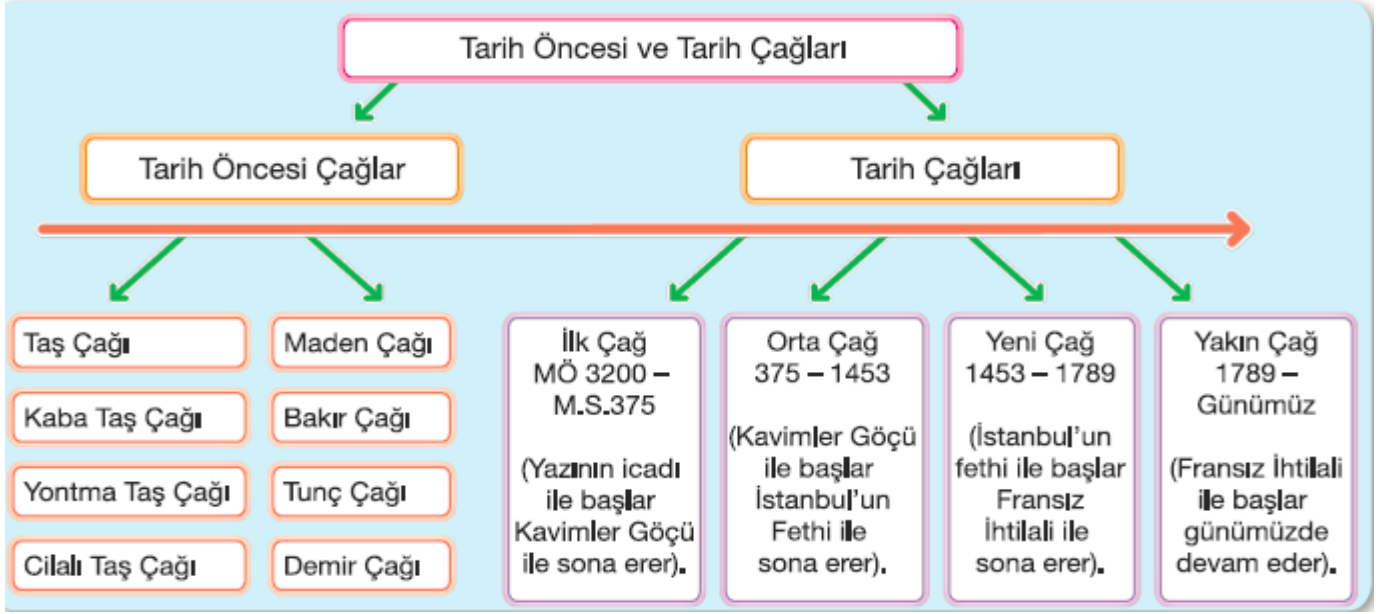
Şekil 2.6: Tarih şeridi

Yukarıdaki tarih şeridinde Hz. İsa'nın doğumu olarak kabul edilen 0 (sıfır), milat olarak adlandırılır. Hz. İsa'nın doğumundan önceki zamana milattan önce sonrakine ise milattan sonra denir.

Milat başlangıç alınarak 0-99, 100-199, 200-299 vb. olarak sayılan yüz yıllık dönemlere ise yüzyıl denir. Örneğin, 2012 yılı 2000-2099 yılları arasında, 21. yüzyıl içindedir. İnsanlar, tarihi daha kolay inceleyebilmek için geçmişte belli zamanlarda meydana gelen olayları esas alarak tarihi, çağlara ayırmışlardır. Çağ, insanları etkileyen önemli toplumsal ve ekonomik olayların başlangıç ve bitiş tarihleri arasındaki zaman dilimidir.

NOT: Tarihin çağlara ayrılması; tarihin incelenmesini, araştırılmasını ve öğrenilmesini kolaylaştırmıştır.

Tarih öncesi ve tarihi çağların başlangıç, bitiş zamanları

DİKKAT: İnsanlık tarihi M.Ö. 3200 yılında "yazının bulunması" esas alınarak tarih öncesi ve tarihi çağlar diye 2 ana başlıkta incelenir.

1. Tarih Öncesi Devirler: Yazının bulunmasından önceki devirlerdir. Bu dönemlerin Taş ve Maden devri diye 2'ye ayrılmasında ve yine taş devrinin kendi arasında "1) Kabataş Devri, 2) Yontmataş Devri, 3) Cilalıtaş Devri" Maden devrinin ise " 1) Bakır Devri, 2)Tunç Devri, 3)Demir Devri diye adlandırılmasında o dönemlerde "Kullanılan araç gereçlerin özelliği" birinci derecede etkili olmuştur.

2. Tarih Devirleri: Yazının icadıyla başlayan devirlerdir.

İLKÇAĞ = Yazının bulunmasıyla(MÖ.3500) başlar, 375 yılındaki Kavimler göçüne kadar sürer.

ORTAÇAĞ = 375 Yılındaki Kavimler Göçüyle başlar, 1453 yılında İstanbul'un Fethine kadar sürer.

YENİÇAĞ = 1453'teki İstanbul'un fethiyle başlar, 1789'daki Fransız İhtilaline kadar sürer.

YAKINÇAĞ= 1789'daki Fransız ihtilaliyle başlar, günümüze kadar sürer.

İnsanların tarihte yerleşim yeri geçmesinde etkili olan faktörler şunlardır:

1-İklim: İnsanlar hem ilk yerleşmelerde hem de günümüzde uygun iklim koşullarının uygun olduğu yerlere yerleşmişlerdir. Çünkü iklim insan yaşamını etkilediği gibi tarımı da etkiler.

2-Su: Su kaynakları ve akarsu vadileri beraberinde balıkçılık, tarım vb için ekonomik faaliyetleri kolaylaştırdığı için öncelikli tercih yerleri arasında yer alır.

3-Verimli tarım alanları: Tarım insanların ilk uğraşlarından olduğu için bu alanlarda ilk yerleşmeler kurulmuştur.

4-Madencilik:Bakır, kalay, tunç, demir vb . Maden devrinden bu yana insanlar yaşamlarında madenlerden yararlandıkları için maden alanlarını seçmişlerdir.

5-Ulaşım: İnsanlar hem ticaret yapmak hem de rahat göç edebilmek için ulaşım koşullarının geliştiği yerleri seçmişlerdir.

EK BİLGİ VE AÇIKLAMA: Günümüzde iklim, su, verimli tarım alanları, madencilik, ulaşım koşullarına ek olarak daha çok sanayi bölgeleri, eğitim ve sağlık hizmetlerinin geliştiği yerler, ticaretin geliştiği yerler, turizm faaliyetlerinin geliştiği yerler, yerleşim yeri olarak tercih edilmektedir.

Anadolu Taş ve Maden Devrinde bazı önemli Yerleşim Merkezleri

- **Karain Mağarası (Antalya):** Antalya'daki Karain Mağarası Yontmataş Devrine ait en önemli yerleşmelerdendir.
- **Çatalhöyük (Konya) :** Yakındoğunun Cilalı taş devrinin en önemli yerleşmesidir. Tarımın başladığı ilk yerlerden biridir. Ev yapacak toprağın ve suyun bol bulunması, verimli tarım alanlarına sahip olması, av hayvanlarını barındırması bu yerleşim biriminin tercih edilmesinde önemli etkenlerdir. Ateşin kullanıldığı, yemek kültürünün ilk kez başladığı, tarımın yapıldığı ve yerleşik yaşamın olduğu bir merkezdir.
- **Çayönü (Diyarbakır) :** Avcı-toplayıcılık kültüründen yerleşik yaşama geçiş izlerinin bulunduğu Cilalı taş devri merkezidir. Dünyanın bilinen ilk ticaret merkezidir. Izgara, yuvarlak, taş tabanlı, kanallı, dikdörtgen planlı evleri oldukça ilginçtir.

Aşağıda tarih öncesi çağlardan başlayarak günümüze kadar sürecekt olan bir zaman yolculuğu verilmiştir. Bu yolculuk ile ilgili metinleri okuyarak ve görselleri inceleyerek tarih boyunca insanların yerleşmesini etkileyen faktörlerin neler olduğunu belirleyiniz.

1- Tarih Öncesi Çağlar (Kaba Taş ve Yontma Taş devri)

Fotoğraf 2.10: Tarih öncesi çağda çizilen bir mağara resmi (Antalya)

Fotoğraf 2.11: Karain Mağarası'ndan görünüm (Antalya)

- İnsanlar ve diğer canlılar için hayat kaynağı olan suyun bol bulunduğu nehir kenarlarında ilk uygarlıklar kurulmuştur. Örneğin; Fırat ile Dicle nehirleri arasında Mezopotamya uygarlığı, Nil nehri kenarında Mısır Uygarlığı, Ganj nehri kenarında ise Hint uygarlığı kurulmuştur.
- İlk insanlar ekip biçmeyi yani tarım yapmayı bilmediklerinden avcılık ve toplayıcılık ile geçinmişlerdir. ("Tüketici" bir toplumdur)
- İlk insanlar mağaralarda, ağaç kavuklarında ya da dallarla örtülü kulübelerde yaşıyorlardı. İnsanların ilk yerleşim yerlerini seçmesinde; Uygun iklim koşulları, su kaynaklarına yakınlık, av hayvanları ile kendini yenileyebilen bitkilerin çokluğu önemli bir rol oynamıştır. Bu koşullardaki değişiklik başka yerlere göçe neden oluyordu.
- Ateşin yontma taş devrinde bulunması; Vahşi hayvanlar ve soğuktan korunma, yiyecekleri pişirme, madenlerden daha iyi yararlanma ve aydınlanma konusunda insanlara fayda sağladı.
- Antalya'daki Karain Mağarası Yontmataş Devrine ait en önemli yerleşmelerdendir

2- Cilalı Taş Devri

Fotoğraf 2.12: Temsili Çatalhöyük evi
(Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara)

Fotoğraf 2.13: Çatalhöyük evinin içten görünümü
(Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara)

- MÖ 6000'li yıllarda insanlar toprağı işlemeyi ve hayvanları evcilleştirmeyi öğrenince yerleşik yaşama geçmeye başladılar. **İnsanların göçebelikten yerleşik yaşama geçerek yerleşim birimlerini seçmesinde; Uygun iklim koşulları, su kaynaklarına yakınlık, tarım yapılabilir alanlar önemli bir rol oynamıştır.**
- Tarımı yapılan ilk ürünler; buğday, arpa, mercimek ve baklagiller iken ilk evcilleştirilen hayvanlar ise; koyun, keçi ve sığırdır. (Tarımsal faaliyetlerle insanlar **"Üretici"** bir toplum niteliğı kazanmışlardır)
- Yandaki görselde verildiğı gibi damı düz ve girişi üstten olan bitişik evlerin yapılmasında; **tarım ve hayvanlardan elde ettikleri ürünleri saklama ve vahşi hayvanlardan korunma** etkili olmuştur.
- Bu çağda insanlar topraktan ilk defa kap ve çömlekler yapmış ayrıca dokumacılık faaliyetlerine başlamışlardır.
- Çatalhöyük (Konya) ve Çayönü (Diyarbakır) Cilalı Taş Devrine ait en önemli yerleşmelerdendir

3- Maden Devri

- İlk defa bulunarak işlenen madenler bakır, gümüş, altın, kalay ve demirdir. Ancak kolay işlenmesi ve tabiatla bol bulunmasından dolayı en çok **bakırdan** eşya ve alet yapılmıştır. Bu dönemde altın ve gümüş süsü eşyası yapımında, bakır, tunç ve demir ise daha çok silah ve eşya yapımında kullanılmıştır.
- Üretimin artmasıyla işbölümü ve ticaret gelişmiştir.
- Şehirlerin büyümesiyle dönemin sonlarına doğru site ya da polis denilen şehir devletleri kurulmuştur.
- Devletler arası ticari ilişkiler ve savaşlar yaşanmıştır.
- Çanakkale **Truva**, Denizli **Beycesultan**, Burdur **Hacılar**, Yozgat **Alişar**, Çorum **Alacahöyük**, Van **Tilkitepe** bu devirdeki önemli yerleşim birimleridir.

4- İlk Çağ ve Kale Şehirlerin Başlangıcı

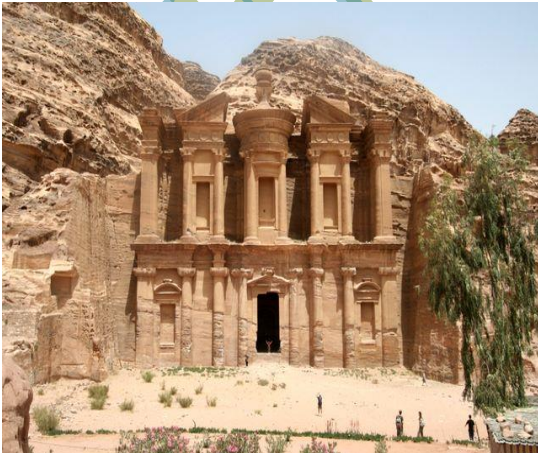
Fotoğraf 2.14: Ankara Kalesi'nden bir görünüm

İnsanlar su, orman ve toprak yönünden kaynakları bol, iklimi tarım yapmaya elverişli yerleri yaşamak için tercih ediyorlardı. Ticaretin artmasıyla şehirlerini hem doğal kaynakların bol olduğu hem de kolay ticaret yapabilecekleri yol ve su kenarlarına kurmaya başladılar. Kurdukları şehirleri saldırılardan korumak için surlarla çevirdiler. Böylece kale-şehirler ortaya çıktı. Yandaki fotoğrafta görülen Ankara Kalesi'nin Hititler tarafından bir kale şehir olarak yapıldığı düşünülmektedir. İnsanlar yaşadıkları yerleri yönetmek için devletler kurdular. Genelde köy gibi küçük yerleşim yerlerinde yaşayan insanlar tarım ve hayvancılık yaparken şehirlerde yaşayanlar ticaretle uğraştı.

5- Orta Çağ ve Kale Şehirlerin Gelişmesi

Trabzon'da yer alan Sümela Manastırı

Petra Antik kentindeki manastır (Ürdün)

- Ortaçağın başlarında dini ibadet yeri olan manastır etrafında kümelenmiş dağınık kır yerleşmeleri ve köyler bulunmaktaydı.
- 11. Yüzyıldan itibaren yerleşim birimlerinin seçilmesinde; verimli tarım arazileri yakınlık, ulaşım bakımından gelişmiş ticaret merkezleri ve dini mabetlerin bulunduğu şehirler ön plana çıktı.
- Ortaçağın feodal beyleri, egemenlikleri altındaki halkı dış saldırılardan korumak için (Savunma) bu çağın sembolü olan "Kale Şehirler" yapmışlardır.

Manastır: Din görevlilerinin ve kendini dine adanmış kimselerin bir arada yaşadığı dinî yapıdır. Hristiyanlık'ta, Budizm'de ve Hinduizm'de önemli bir yer tutar. Genelde şehirden ve uygarlıktan uzakta, ulaşılması zor alanlara kururlar. Bunun amacı, inzivaya (Yalnızlık) çekilen kişilerin beşerî sorunlardan olabilecek en az düzeyde etkilenmesi ve şehirlere yapılacak olası askerî saldırıları en az zararla atlattır.

6- Yakınçağ ve Günümüz

Fotoğraf 2.15: İstanbul'daki yaşamdan bir görünüm

Fotoğraf 2.16: Gecekondu mahallesinden bir görünüm

- Avrupa kıtasında yer alan İngiltere'de ilk kez Sanayi İnkılabı'nın (Endüstri Devrimi) başlamasıyla şehirlerde hızlı, seri ve büyük miktarda üretim yapan fabrikalar kurulmaya başlayınca özellikle hammadde ve ticaret yollarına yakın şehirler hızla büyümeye ve gelişmeye başladı.
- Tarımda makineleşmeyle birlikte köylerdeki işgücü azalmaya başlayınca şehirlere doğru yoğun bir göç yaşanmaya başladı. Artan göçler sonucu şehirlerde barınma ihtiyacını karşılamak için çok katlı binalar inşa edildi.
- Göçlerin plansız, kontrolsüz ve aşırı boyutlara ulaşması sonucu nüfusu milyonları aşan metropol kentlerde gecekondulaşma problemi de ortaya çıktı.
- **Metropol**: Anakent anlamına gelir. İç içe geçmiş büyük kentlerden ve banliyölerden oluşan, çevreye ve ülkeye göre kültür ve ekonomi yönünden en gelişmiş olan merkez şehir. Çoğu metropollerin nüfusu 1 ve 10 milyon civarındadır.
- **Banliyö (Varoş)** : Bir kentin, şehir merkezinden uzak, genellikle il veya ilçe sınırına yakın dış bölgelerine verilen addır.

Ülkemizdeki Büyükşehir statüsündeki metropol illerimiz

PEKİŞTİRME SORULARI

2006 PYBS

2014-2015 YILI AÇIK ÖĞRETİM ORTAOKULU 2. DÖNEM 1. OTURUM SINAVI

1 Tarih öncesi dönemlerin isimlendirilmesinde aşağıdakilerden hangisinin daha etkili olduğu söylenebilir?

- A) Kullanılan araçların niteliği
- B) İnsan davranışları
- C) Coğrafi özellikler
- D) Ticari faaliyetler

CEVAP: A

2006 PYBS

Eski Çağ'da görülen;

- I- Köylerin kurulması
- II- Ateşin bulunması
- III- Hayvan postlarından giysi yapılması
- IV- Tarımsal faaliyetlerin başlaması

3 gibi gelişmelerden hangisi ya da hangileri insanların yerleşik hayata geçtiklerinin kesin bir göstergesidir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) II ve III
- D) I ve IV

CEVAP: D

2010-2011 YILI AÇIK ÖĞRETİM ORTAOKULU 3. DÖNEM 2. OTURUM SINAVI

5 Tarih devirlerinin “milattan önce” ve “milattan sonra” diye ayrılmasında aşağıdakilerden hangisi esas alınmıştır?

- A) İsa'nın Doğumu
- B) Kavimler Göçü
- C) Yazının İcadı
- D) İstanbul'un Fethi

CEVAP: A

2 Tarih Öncesi Devirleri'nin “Taş ve Maden Devirleri” olarak adlandırılmasında, aşağıdakilerden hangisi esas alınmıştır?

- A) Paranın icadı
- B) Ateşin bulunması
- C) Yazının kullanılması
- D) Kullanılan araç ve gereçler

CEVAP:D

2011 PYBS

- İlk ev mimarisi ve ilk kutsal yapılara ait buluntularıyla yazının (MÖ 3200) bulunmasından önceki insanlık tarihine ışık tutan merkezlerden biridir.
- Sadece ülkemizin değil dünyada yemek kültürünün ilk defa başladığı ateşin kullanıldığı, tarımın yapıldığı ve yerleşik yaşama geçildiği merkez olarak tanınır.

4 Hakkında bilgi verilen yerleşim merkezi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Alişar
- B) Çatalhöyük
- C) Hacılar
- D) Alacahöyük

CEVAP:B

2013-2014 YILI AÇIK ÖĞRETİM ORTAOKULU 3. DÖNEM 1. OTURUM SINAVI

- I- Yazının İcadı
- II- Kavimler Göçü
- III- Hz. İsa'nın Ölümü

6 Yukarıdakilerden hangileri, milat öncesi dönemde yaşanmış olan gelişmelerdendir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I ve II
- D) I ve III

CEVAP: A

2011 PYBS

İlk çağ insanları ilk yerleşim yerlerini kurarken; tarıma ve hayvancılığa uygun, hava şartları ılıman, yeraltı ve yerüstü kaynakları bol, ticaret yollarına yakın bölgeleri tercih etmişlerdir.

7

Bu bilgilere göre; insanlar ilk yerleşim yerlerini kurarken aşağıdakilerden hangisine dikkat etmemişlerdir?

- A) Ekonomik faaliyetlere
- B) Ulaşım imkanlarına
- C) Dinî merkezle
- D) İklim koşullarına

CEVAP: C

2014 PYBS

9

İlk insanların göçebelikten yerleşik hayata geçişinde aşağıdakilerden hangisinin etkisi olmamıştır?

- A) Su kaynaklarının
- B) Verimli toprakların
- C) Sanayi kuruluşlarının
- D) Uygun iklim şartlarının

CEVAP: C

2015 PYBS

Tarih öncesi devirlerde insanlar mağaralarda ve ağaç kovuklarında barınıyorlar, yiyeceklerini avcılık ve toplayıcılıkla elde ediyorlar, mağara duvarlarına da avladıkları hayvanların resimlerini çiziyorlardı.

11

Bu bilgiye göre tarih öncesi devirlerde yaşayan insanlar için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Tüketici bir toplum oldukları
- B) İlkel bir yaşam sürdürdükleri
- C) Doğa ile iç içe yaşadıkları
- D) Yerleşik hayata geçtikleri

CEVAP: C

8

Aşağıdaki tarih-olay eşleştirmelerinden hangisi doğrudur?

- A) MS 1789 → Fransız İhtilali
- B) MS 1453 → Kavimler Göçü
- C) MS 375 → İstanbul'un fethi
- D) MÖ 200 → Yazının icadı

CEVAP: A

2015 PYBS

M.Ö. 3000'li yıllarda insanlar genellikle etrafı surlarla çevrili kale-şehirlerde yaşamışlardır.

10

Buna göre, bu dönem hakkında aşağıdakilerden hangisi kesin olarak söylenebilir?

- A) Savaşlar yaşanmıştır.
- B) İklim şartları çok serttir.
- C) Ticari faaliyetler yaygın olarak yapılmaktadır.
- D) İnsanlar bazı hayvanları evcilleştirmişlerdir.

CEVAP: A

2015 PYBS

Tarih öncesi devirlerde bulunan ateş, uygarlığın her aşamasında önemini koruyarak insanlığın gelişmesine büyük bir katkı sağlamıştır.

Buna göre;

- I. madenlerden daha iyi yararlanılması,
- II. beslenme alışkanlıklarının değişmesi,
- III. aydınlanma ve ısınmanın sağlanması,
- IV. özel mülkiyet anlayışının yaygınlaşması

12

gelişmelerinin hangilerinde ateşin katkısından söz edilebilir?

- A) Yalnız I.
- B) Yalnız II.
- C) III. ve IV.
- D) I, II. ve III.

CEVAP: D

A-ANADOLU UYGARLIKLARI

1-Anadolu'nun ortasında iz bırakan uygarlık: **Hititler**

- **Kızılırmak** çevresinde kurulan ve başkenti Çorum yakınlarındaki **Hattuşas (Boğazköy)** olan ve bir kral tarafından yönetilen uygarlıkta, **Tavanna** adı verilen kraliçenin de yönetimde söz hakkı vardı. Kraliçenin yönetimde etkili olması kadınlarında devlet yönetiminde söz sahibi olduğuna kanıttır.
- Kral; ordunun, dinin ve yargı işlerinin başında bulunuyordu. Yani kral başkomutan, başrahip, başyargıç unvanlarına sahiptir. Bu durum Hititlerde **teokratik (Dini)** bir yapının olduğuna kanıttır. (**Hititler, laik devlet değildir.)**
- **Pankuş** adı verilen ve asillerden oluşan bir danışma meclisi vardı ve kral ile kraliçe, bu meclise hesap verirdi. Bu durum kral ve kraliçenin yetkilerinin sınırsız olmadığına kanıttır.
- Çok tanrılı bir dine inanan Hititlerin ülkesine "**Bin Tanrı İli**" adı verilmiştir.
- Hiyeroglif (Resim) ve çivi yazısını kullanmışlardır.
- Hititlerde krallar, **tanrılara hesap vermek** amacıyla "**Ana**" adı verilen ilk tarih yazıcılığının başlangıcı sayılan yıllıklar tutturmuşlardır. Tanrılara hesap verme amacı olduğu için Anallar objektif (tarafsız) nitelikli olarak kabul edilen yıllıklardır.
- Halk hür, yarı hür ve esirler olmak üzere 3 farklı sınıfa ayrılmıştı. Bu durum Hitit devletinde **Sosyal Eşitlik** olmadığını göstergesidir.

Hititler güçlü ordulara sahipti. Kısa sürede Anadolu'daki diğer şehir devletlerini egemenlikleri altına alarak ilk siyasi birliği sağlamışlardır. Kuzey Suriye topraklarına hakim olmak için Mısırlılarla Kadeş Savaşı'nı yapmışlardır. Bu savaş sonunda Mısır ile Kadeş Antlaşması'nı imzalamışlardır (MÖ 1280). Kadeş Antlaşması tarihte bilinen ilk yazılı antlaşmadır. Bu antlaşma ile Kuzey Suriye toprakları Hititlere bırakılmıştır.

- Hititlerin evlenme, boşanma, miras konularını kanunlarca güvence altına alıp aile ve ceza hukukuna önem vermeleri **sosyal (Toplumsal) hayatı düzenleyen kanunlar** yaptıklarına kanıttır.
- M.Ö 700 tarihinde Asurlular tarafından yıkılmıştır
-

Hattuşas (Çorum-Boğazköy), 1986 yılında, UNESCO Dünya Miras Listesine alınmıştır.

Fotoğraf 2.17: Hititlere ait bir kabartma

2-Eşek Kulaklı Kral Midas Efsanesi"ni dünyaya armağan eden uygarlık: **Frigler**

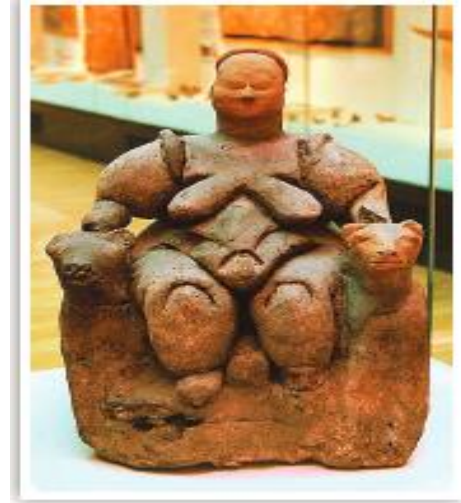
- Sakarya ırmağı çevresinde kurulmuş olan ve başkentleri Ankara Polatlı yakınlarındaki **Gordion** (**Yassihöyük**) olan uygarlık Frigyalılardır.
- Yönetim ve dini bakımdan Hititlerden etkilenen Frigyalılar çok tanrılı dine inanmışlardır ve en önemli tanrıçaları olan "**Bereket tanrısı Kibele'ye**" büyük saygı göstermişlerdir.
- Tarıma çok önem vermişler ve tarımı korumak için özel kanunlar koymuşlardır. Örneğin **saban kırana, öküz öldürene, ekili tarlaya zarar verene** büyük cezaların verildiği bir uygarlıktır. (Ölüm cezası gibi)
- Taş, toprak ve maden işçiliğinde ileri gitmişlerdir. Toprakta, taştan ve çeşitli madenlerden kaplar yapmışlardır. Bu kapların üzerine geometrik desenler çizmişlerdir. Frigli ustaların bugün kullandığımız çengelli iğnelere benzer "**Fibula**" adlı iğneler yapmaları ne kadar usta olduklarının bir kanıtı niteliğindedir.
- **Fibula**: Giysi uçlarını tutturmaya yarayan veya süs amaçlı kullanılan tunç, altın ya da gümüşten yapılmış çengelli iğnedir.
- Hayvancılık faaliyetlerine önem veren Friglerin tiftik keçisinin kılından dokudukları "**Tapates**" adı verilen halı ve kilimleri dünyaca ünlüdür. Bu durum Friglerde dokumacılık sektörünün geliştiğine kanıttır.

Frigler, özellikle kralları ve soylu kişileri tepe görünümündeki tümülüslerle ya da kaya mezarlarına gömmüşlerdir. Frigya tümülüslerindeki mezar odalarının ahşap yapısı ve burada ölümlerle beraber göm-dükleri ahşap masalar, Friglerin mobilyacılık ve ağaç işçiliğinde de gelişmiş olduklarının göstergesidir.

* Kafkaslar üzerinden Anadolu'ya giren Kimmerler tarafından yıkıldılar (M.Ö 676).

Eşek kulaklı Midas

Fotoğraf 2.18: Bereket tanrıçası Kibele

3-Zenginliğin, bilim ve sanatın zirve yaptığı uygarlık: **İyonlar**

- İzmir çevresinde yaşayan İyonlar, M.Ö. XII. yüzyıldan itibaren Efes, Milet, Foça gibi **polis** adı verilen şehir devletleri kurdular. İyonların şehir devletleri halinde yaşamaları; **merkeziyetçi yapıda olamadıklarının ve siyasi birlik kuramadıklarının** kanıtıdır.
- Ticarette oldukça ileri bir seviyeye gelen ve krallık yönetiminin baskısı olmadan yaşayan İyonlarda birçok bilim insanı ve düşünür yetişmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır : **Tales**, Homeros, Heredot, Pisagor.
- Deniz ticareti ve kolonicilik** alanında ileriydiler. Akdeniz, Marmara, Ege ve Karadeniz'de birçok koloni kurmuşlardır.
- Koloni**: Bir devletin nüfusunun bir bölümünü yerleştirmek için deniz aşırı bir ülkeyi ele geçirerek yurttaşlarını oraya iskan etmesi (yerleştirme) halinde meydana gelen yeni yurttur.
- Anadolu'da kurulan ilkçağ uygarlıklar içinde; **Mimari, bilim, sanat ve kültürel** seviyede en gelişmiş ve ileri düzeydeki uygarlıktır. Çünkü; İyonlar, Ön Asya'dan gelen ticaret yollarının bitiş noktasında olup doğu batı arasında köprü vazifesi görürlerdi.
- M.Ö. 650-546 yıllarında önce Pers istilasına, daha sonra İskender ve Roma İmparatorluğu istilasına uğramışlardır.

4-Taşa şekil veren uygarlık: **Urartular**

- MÖ 860'lı yıllarda Doğu Anadolu'daki Van Gölü çevresindeki **Tuşpa (Van)** başkentleri olmak üzere kuruldu.
- Diğer Anadolu uygarlıklarından da etkilenen Urartular çok tanrılı dine inanmışlardır. Diğer uygarlıkların dinlerinden etkilenmeleri Urartuların **kültürel etkileşime açık** olduklarına kanıttır.
- Devlet yöneticileri ve aileleri kalelere ya da kaya mezarlarına gömülürken; halk sosyal statüsüne göre toprak altına inşa edilen oda ya da toprak mezarlara eşyalarıyla birlikte gömülürlerdi. Bu durum Urartularda **ölümden sonraki hayata (Ahiret İnancı)** inanıldığına kanıttır. Ayrıca kölelik sisteminin olması halk arasında **"sosyal eşitlik"** ilkesinin yerleşmediğine kanıttır.
- Taş işçiliğinde ileri giden Urartular **"Kale"** yapımında ileri gitmişlerdir. Günümüzdeki **Van Kalesi** buna örnektir.
- Tarım yapılabilen düz ve sulak bölgelerde tarımsal (Ziraat) faaliyetlerle de uğraşan Urartular tarımı geliştirmek için sulama sistemini geliştirmişlerdir. Günümüzde de Van halkı tarafından kullanılan 56 km uzunluğundaki **"Şamran Kanalı"** buna örnektir.
- Dağlık ve engebeli arazilerde tarım yapmak mümkün olmadığı için hayvancılık alanında da çalışmalar yapan Urartularda buna bağlı olarak **dokumacılık ve dericilik** sanatı ilerlemiştir.
- Madencilikle de uğraşan Urartular madenden yaptıkları çeşitli araç gereçleri diğer Anadolu uygarlıklarına satarak ticaretle de gelişme göstermişlerdir.
- Tıpkı Hititler gibi çivi ve hiyeroglif yazısını kullanmışlardır.
- Asur ve Kimmer saldırıları Urartuların gücünü azaltırken, M.Ö VI. yüzyılda İskit ve Med saldırıları sonucu Urartu hakimiyeti tamamen sona erdi.

Fotoğraf 2.21: Urartulardan kalma **Tuşpa Kalesi (Van)**

Şamran Kanalı-VAN

5-Parayı bulan uygarlık: Lidyalılar

- Gediz ve Menderes ırmakları arasında yaşayan Lidyalıların başkentleri Manisa ili yakınlarındaki **Sard'** dır.
- Coğrafi konumları sayesinde ticari hayatları oldukça gelişen Lidyalılar, Efes'ten başlayıp Asurluların başkenti Ninova'ya kadar uzanan "**Kral Yolu**" yaptılar. Bu yol Anadolu ve Mezopotamya uygarlıkları arasında **kültürel etkileşim** yaşanmasına katkıda bulunmuştur.
- Lidyalılar tarihte ilk kez madeni para kullanan uygarlıktır. Para icat edilmeden önce mina ve şekel adı verilen ağırlık ölçüleri kullanarak takas usulüyle ticaret yapılıyordu. Ancak ticaret mallarının değerini belirlemek ve ticaretini yapmak zordu.
- Lidyalıların coğrafi konumlarının sağladığı avantaj, kral yolunu yapmaları ve parayı bulmaları ticareti hem geliştirdi hem de kolaylaştırdı.
- Frigyalılar gibi çok tanrılı dinlere inanan Lidyalılar, soylu aileleri tümülüs adı verilen mezarlara gömüyorlardı.
- **Tümülüs** : Latince bir sözcük olup, bir mezar ya da mezarlık içeren, toprak yığılarak oluşturulmuş tepeciklere verilen addır. Höyük ve kurgan (Orta Asya'da) da denilen Tümülüs yapma geleneğine sahip ulusların sayısı fazla değildir. Bunlara en çok Anadolu'da, Trakya'da, Orta Asya'da, Rusya'da ve Meksika'da rastlanır
- M.Ö. 547'de Persler tarafından yıkıldılar

Kral yolu haritası

Midas tümülüsü, Gordiyon

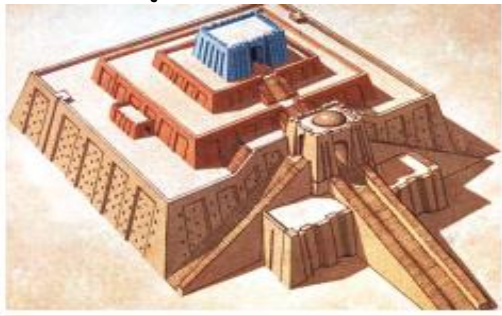
Lidyalılara ait madeni para

B-MEZOPOTAMYA UYGARLIKLARI

Mezopotamya: Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan bölgeye denmiştir. Verimli topraklara ve yaşamaya uygun iklime sahip olması nedeniyle bir çok uygarlığın yerleştiği bölge olmuştur.

1-Yazıyı insanlığa hediye eden uygarlık: Sümerler

- Mezopotamya'da ortaya çıkan sayısız medeniyetin temelini atmışlardır ve diğer uygarlıklar Sümerlerden etkilenmişlerdir.
- Birbirinden bağımsız "site" denilen şehir devletleri halinde yaşayan Sümerlerde kral başkomutan (askeri), başrahip (Dini) ve başyargıç (Hukuk) unvanlarına sahipti. Bu durum Sümerlerde laik bir devlet yapısının olmadığına aynı zamanda "Güçler Birliği" ilkesinin benimsendiğine kanıttır.
- **Güçler (Kuvvetler) Birliği:** Devletin 3 temel organı olan "yasama, yürütme ve yargı" güçlerinin tek elde toplanması ilkesine denir. Amaç acil durumlarda hızlı kararlar alıp bunları uygulayabilmektir.
- Kraldan sonraki en yetkili devlet idarecisinin kraliçe olması, kadınların devlet yönetiminde söz sahibi olduğuna kanıttır.
- Halkın hürler ve esirler olarak 2'ye ayrılması Sümerlerde sosyal (toplumsal) alanda eşitlik olmadığına kanıttır.
- Tarihte ilk kez yazıyı kullanmaları; Tarihi çağları başlatmış, bilgi birikimi ve aktarımını kolaylaştırmış, eğitim ve öğretim faaliyetlerini kolaylaştırmıştır.
- Tarihte bilinen ilk yazılı kanunları yapmışlardır.
- Tekerliği icat etmeleri "Ulaşım" faaliyetlerini kolaylaştırmıştır.
- Sulama kanalları, barajlar, sabanlar kullanmaları Sümerlerin hem tarıma önem verdiklerine hem de yerleşik bir yaşam sürdüklerine kanıttır. Tahıllar ve baklagilleri daha çok yetiştirmişlerdir.
- Evlerini toprak, kil ve tuğlalardan yapmışlardır.
- Dört işlemi kullanmışlar ve dairenin iç açılarının 360° olduğunu ispatlamışlardır. Bu çalışmalar matematik biliminin geliştiğinin göstergesidir.
- Sümerlerin, "Ziggurat" denen üst üste katlar şeklinde yapılmış tapınakları vardı. Zigguratların en üst katında rahipler (Din adamları) görev yapardı. Rahiplerin gökyüzünü ve yıldızları incelemeleri, Ay yılı esaslı ilk takvimi bulmaları astronomi alanında gelişmeler yaşandığına kanıttır.
- Zigguratların orta katları ibadet, alt katları tahıl ambarı, üst katları ise bilimsel çalışmalar için kullanılmıştır. Edebî ürünleri olan Gılgamış Destanı günümüze kadar ulaşmıştır. Güneş saatini icat etmişlerdir.

Fotoğraf 2.22: Ziggurat temsili resmi

5.000 yıl önceki Sümer çivi yazısı

2-İlk anayasayı yapan uygarlık: **Babiller**

- Sümerlerin bilimsel birikimlerini daha da ileri götüren Babiller, merkezi krallıkla yönetilmiştir.
- Diğer ilkçağ uygarlıkları gibi halk hürler ve köleler diye toplumsal sınıflara ayrılmışlardır.
- Babiller, "kısasa kısas" esasına dayanan ve Sümerlerin kanunlarının da etkisinin görüldüğü **Hammurabi Kanunları** ile halk arasında **adaleti sağlamaya** ve **devletin merkezi otoritesini güçlendirmeye** çalışmışlardır. (**Göze göz, dişe diş atasözü**, kısasa kısas esasını anlatan iyi bir örnektir.)
- Tarım, ticaret, hayvancılık ve balıkçılık ile geçimlerini sürdüren Babiller mimari alanda da ileri gitmişlerdir. "**Babil'in asma bahçeleri**", dünyanın 7 harikası arasında yer almaktadır.

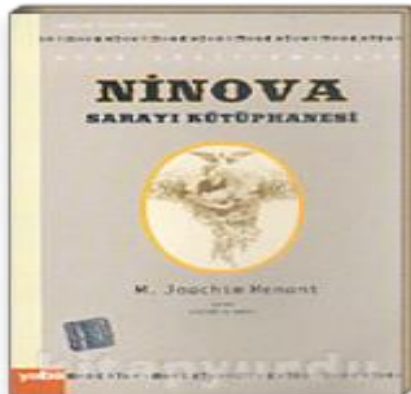
Fotoğraf 2.24: Babil'in Asma Bahçelerinin temsili resmi

3-Dünyanın ilk kütüphanesine sahip olan uygarlık: **Asurlular**

- Sümerlerle ilişkilerini geliştirip ticaretle uğraşan Asurlular çivi yazısını Anadolu'ya taşıyarak Anadolu'da tarihi çağları başlatmışlardır. Kayseri yakınlarındaki **Kültepe**, Asurluların en önemli ticaret kolonilerinden biridir.
- Ticaret sayesinde Mezopotamya kültürünün yayılıp tanınmasında önemli katkıları olmuştur.
- Asur'un başkenti Ninova, devrinin en büyük ve zengin şehirlerinden birisi olmuştur. İlk kütüphanecilik ve arşivcilik faaliyetleri başkent Ninova'da başlamıştır.
- Diğer İlkçağ uygarlıkları gibi Asurlular da çok tanrılı dinlere inanmışlardır.

Kültepe/Karum'dan bir görünüş

PEKİŞTİRME SORULARI

2008 SBS

Ülkemin bilgileri Ay ve Güneş tutulmasını, Ay yılı takvimini hesapladı. Güneş sistemindeki beş gezegeni ve burçları buldu. Ziggurat adını verdiğimiz tapınaklar aynı zamanda birer gözlem eviydi.

1 Sümerli çocuğun bu anlatımına göre, Sümerlilerin dünya uygarlığına katkısı hangi alanda olmuştur?

- A) Matematik B) Astronomi
C) Tarih D) Tıp

CEVAP: B

2010 SBS

Friglerden günümüze;

- I- tunçtan yapılmış göbekli taslar
II- fibula denilen çengelli iğneler
III- seramik çanak çömlekler kalmıştır.

3 Bunlardan hangileri, Frigya'da maden işle-meciliğinin geliştiğine kanıt olarak gösterilebilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II
C) I - II D) I - II - III

CEVAP: C

2015 PYBS

Hititler;

- aile ve ceza hukukuna önem vermişler,
- evlenme, boşanma ve miras konularını kanunlarla güvence altına almışlardır.

2 Buna göre Hititlerle ilgili olarak aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

- A) Ölümden sonraki hayata inanmışlardır.
B) Sosyal hayatı kanunlarla düzenlemişlerdir.
C) Ekonomiyi geliştirici hukuki düzenlemeler yapmışlardır.
D) Hukuk kurallarını dinî inançlarına göre belirlemişlerdir.

CEVAP: B

2012 PYBS

- Mısırlılarla Kadeş Antlaşması'nı yapmışlardır.
- Tarihte ilk kez madeni para kullanmışlardır.
- Kaleler ve su kanalları inşa etmişlerdir.

4 Bu gelişmeler aşağıdaki uygarlıklardan hangisiyle ilgili değildir?

- A) Urartular B) Hititler
C) Lidyalılar D) Sümerler

CEVAP: D

2014-2015 YILI AÇIK ÖĞRETİM
ORTAOKULU 3. DÖNEM 1. OTURUM
SINAVI

5 Efes'ten başlayıp Mezopotamya'daki Ninova'ya kadar uzanan ünlü tarihi ticaret yolu, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kral Yolu B) Kürk Yolu
C) İpek Yolu D) Baharat Yolu

CEVAP: A

2014-2015 YILI AÇIK ÖĞRETİM
ORTAOKULU 1. DÖNEM 1. OTURUM
SINAVI

6 Çivi yazısını Anadolu'ya getiren İlk Çağ uygarlığı, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Babiller B) Asurlular
C) Sümerler D) Urartular

CEVAP: B

2013 PYBS

Semavi ile Leyla, Anadolu'da kurulan ilk uygarlıklardan biri olan Urartularla ilgili araştırma yapıyorlardı. Araştırmalarını yaparken aralarında şöyle bir konuşma geçer:

Semavi: Urartular, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yani dağlık bir bölgede kurulmuşlardır.

Leyla : Öyleyse, arazi tarıma elverişli olmadığı için hayvancılık yapmış olmalıdır.

Semavi: Evet, hayvancılık çok gelişmiş. Hatta buna bağlı olarak

Aşağıdakilerden hangisi, Semavi'nin cümlesini **en uygun** biçimde tamamlar?

- A) sulama kanalları açmışlardır.
- B) savunma sistemleri gelişmiştir.
- C) demir işleme sanatında ilerlemişlerdir.
- D) deri işçiliği ve dokumacılıkta ileri gitmişlerdir.

CEVAP: D

2013-2014 YILI AÇIK ÖĞRETİM ORTAOKULU 1. DÖNEM 1. OTURUM SINAVI

- Krallarına Midas ünvanını verdiler, başkentleri Gordion'dur.
- En ünlü ticaret kolonilerini Kayseri yakınındaki Kaniş (Kültepe)'te kurdular.
- Batı Anadolu'da Gediz ve Büyük Menderes ırmaqları arasında kuruldu. Parayı icad ettiler.

Aşağıdaki medeniyetlerden hangisi hakkında bilgi **verilmemiştir**?

- A) Lidyalılar
- B) Frigler
- C) Urartular
- D) Asurlular

CEVAP: C

2013 PYBS

Ben, Babil Kralı Hammurabi'yim. Sümerlerin hukuk kurallarını geliştirdim, cezaları artırdım ve ilk anayasayı yaptım. Göze göz, dişe diş kuralını savunuyordum. Yoksa, başkent Babil'den ülkenin her köşesini denetlemem mümkün olmuyordu.

Buna göre Hammurabi'nin sert cezalar içeren hukuk kurallarını benimsemesinin nedeni, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Ticareti geliştirmek
- B) Orduyu güçlendirmek
- C) Merkezî otoriteyi sağlamak
- D) Tarımsal üretimi artırmak

CEVAP: C

2012 PYBS

Urartular, mezarlarını oda ve ev biçiminde yapmış, ölülerini eşyalarıyla birlikte gömmüşlerdir.

Bu bilgiye göre, Urartularla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Zengin oldukları
- B) Madencilikte ileri gittikleri
- C) Birden çok tanrıya inandıkları
- D) Ölümünden sonraki hayata inandıkları

CEVAP: D

HAZIRLAYAN VE SUNAN
KALE ÖZLÜCE ORTAOKULU
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENİ
MEHMET ÖZKÜZ